

EN ESTIL DE *FICTES PARAULES* QUE TENEN SENTITS NO
FICTES: ANÀLISI DE LOCUCIONS I COL·LOCACIONS EN
JOAN ROÍS DE CORELLA EN EL CONTEXT DEL LLENGUATGE
LITERARI DE LA CORONA D'ARAGÓ EN EL SEGLE XV¹

FICTIONAL WORDS WITH NON-FICTIONAL MEANINGS:
ANALYSIS OF JOAN ROÍS DE CORELLA'S PHRASES AND
COLLOCATIONS WITHIN FIFTEENTH-CENTURY LITERARY
LANGUAGE IN THE CROWN OF ARAGON

VICENT MARTINES
ISIC-IVITRA, Universitat d'Alacant

Resum: Aquest article presenta una mostra dels resultats de l'anàlisi detallada de locucions, col·locacions i altres elements fraseològics i d'ordre de mots significatius quant a la caracterització del cabal de llenguatge literari de Joan Roís de Corella. Aquesta anàlisi es fa amb metodologia interdisciplinària de base de lingüística de corpus i de diacronia lingüística, i amb el concurs de les tecnologies de la informació i la comunicació (humanitats digitals), que s'apliquen a l'anàlisi de l'aportació lèxica i estilística d'un autor clau com és Roís de Corella a fi de calibrar el grau de sintonia i, alhora, d'especificitat del seu llenguatge literari; en quin grau coincideix el seu llenguatge literari amb el d'altres grans clàssics culturals de la Corona d'Aragó, i en què basa, alhora, Roís de Corella la clau de la seua mestria estilística.

Abstract: This paper presents a detailed analysis of a sample of phrases, collocations and other phraseological elements and order of significant words regarding the characterization of the flow of literary language in the work of Joan Roís de Corella. This analysis is based on an interdisciplinary methodology of the use of linguistic corpora, diachronic linguistics and IST (digital humanities) applied to the analysis of the contribution of lexical and stylistic features by Roís de Corella in order to gauge the degree of his relevance as a classic.

---

¹ Abreviatures emprades: ant. = antic; cast. = castellà; CIMTAC = *Corpus Informatitzat Multilingüe de Textos Antics i Contemporanis*; CIMulCat = *Corpus Informatitzat Multilingüe del Català*; DECLC = *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*; *Doctr. Pu.* = *Doctrina Pueril*; DRAE = *Diccionario de la Real Academia Española*; IEC = Institut d'Estudis Catalans; ll. = llatí; s.v. = *sub voce*; t. = tom; tít. = títol; trad. = traducció; v. = vers.

Paraules clau: Joan Roís de Corella; literatura catalana medieval i del Renaixement; lingüística de corpus; col·locacions; fraseologia; humanitats digitals; diacronia lingüística.

Keywords: Joan Roís de Corella; medieval and Renaissance Catalan literature; linguistic corpora; collocations; phraseology; digital humanities; diachronic linguistics.

SUMARI

1. Introducció.– 2. L'aportació des de la lingüística diacrònica (de *corpora*), la traductologia i les humanitats digitals. L'opció del CIMTAC.– 2.1. L'aportació dels *corpora* textuals i les humanitats digitals.– 2.2. El *metacorpus* CIMTAC: *Corpus Informatitzat Multilingüe de Textos Antics i Contemporanis*. Les claus d'un *metacorpus*.– 3. Mostra d'anàlisi de locucions, col·locacions i estructures seqüencials de les “proses profanes” de Joan Roís de Corella.– 3.1. Amor.– 3.2. Arbitre, arbitri.– 3.3. Atard.– 3.4. Càrcer / carçre.– 3.5. Coldre.– 3.6. Cuita, cuitats, cuitar.– 3.6.1. Cuita.– 3.6.2. Cuitats.– 3.7. Desaltar.– 3.8. Esmà, esme.– 3.9. Obra.– 3.10. Paraules.– 3.11. Pompa.– 3.12. Posada.– 3.13. Ras.– 3.14. Sort.– 3.15. Vida.– 3.15.1. Aspra vida.– 3.15.2. Benaventurada vida.– 3.15.3. Virtuosa vida.– 4. Conclusions.– 5. Bibliografia citada

1. INTRODUCCIÓ²

L'anàlisi del llenguatge literari dels clàssics de les lletres catalanes no ha estat gaire sovintejat pels filòlegs. Això no obstant hi ha hagut grans filòlegs que han dedicat estudis de primer orde a l'anàlisi de la llengua catalana antiga amb especial atenció a textos literaris (per exemple, Badia i Margarit, Colon, Coromines, Ferrando, Hauf, Martí i Castell, Joan Miralles, Sanchis Guarner, Solà, Veny, etc.). A més, molts d'ells encara s'hi dediquen, i han inspirat i fins i tot participen en centres i projectes de recerca que, amb el concurs d'una cohort de filòlegs, lingüistes, historiadors de la literatura i de la cultura, i traductòlegs, analitzen amb detall el català antic (des dels inicis i fins a 1500) i el modern (des de 1501 i fins a 1834). A més, hi ha el valor afegit que s'hi apliquen, per als estudis diacrònics de la llengua catalana, mètodes i conceptes provinents d'altres àmbits (lingüística de corpus, lingüística cognitiva, dialectologia diacrònica, fraseologia, humanitats digitals, etc.) que, sense perdre de vista la rigorositat, permeten analitzar els textos dels clàssics de manera que

---

² Aquest treball s'inscriu en les tasques de l'Institut Superior d'Investigació Cooperativa IVITRA (ISIC-IVITRA: <http://www.ivitra.ua.es>, ref. ISIC/2012/022) i dels projectes competitius PROMETEOII/2014/018 (Programa Prometeo de la Generalitat Valenciana para Grupos de Investigación de Excelencia en I+D, cofinanciado por el FEDER de la UE), FFI2012-37103-FILO, IVITRA-IEC/PT2008-S0406-MARTINES01, 2008-2010 PT2012-S04-MARTINE, GITE-09009-UA, USI-045-UA, VIGROB-125.

se'n millora efectivament el coneixement³. Així ens ho mostren, per exemple, les edicions i els estudis de Ferrando sobre *Curial e Güelfa*⁴, de M. Àngels Fuster sobre *Curial*⁵, o sobre March, de Josep Martines⁶ i d'Elena Sánchez⁷. En el nostre cas, ens hem ocupat de les locucions en Ausiàs March i en *Tirant lo Blanch*⁸, però la perspectiva quedaria incompleta si no ateníem a un veritable estilista com Joan Roís de Corella⁹, la gran aportació del qual sempre queda a l'ombra de la llum que irradien les obres respectives d'altres grans clàssics. A més, des de mitjan dècada de 1990 hi ha hagut un interès renovat per l'estudi lingüístic-literari i l'anàlisi de les traduccions que s'han dedicat als clàssics nostrats que, com a fermança de la seua alta vàlua literària, han estat objecte d'activitat traductològica (completa o parcial) des de fa segles; especialment, Ausiàs March¹⁰ i *Tirant lo Blanch*¹¹. També quant a Sant Vicent Ferrer¹², Francesc Eiximenis¹³, Bernat Metge¹⁴, *Curial*¹⁵, Jaume Roig¹⁶ o quant a Roís de Corella¹⁷, i encara més clàssics nostrats¹⁸.

Aquest aplec de forces i esforços és una conseqüència lògica de la necessitat d'haver d'*entendre* aquests autors, els trets del seu llenguatge literari (poètic en March, prosístic en Martorell i en *Curial*, i poètic i prosístic en Roís de Corella). Remetem a la tasca de qui ens ha precedit. Hauf¹⁹ va ser el primer a fixar-se en la imperiosa necessitat de conèixer al detall –al màxim, fent atenció a les unitats lèxiques bàsiques, els mots– els elements de construcció de l'edifici poètic de March. Després, hi ha hagut treballs, projectes de recerca i publicacions que han continuat el seu solc, quant a March²⁰. Cal, però, analitzar més detalladament els textos i transcendir les unitats lèxiques i atendre a

---

³ Martines 2012, 2013; Pérez-Saldanya, J. Martines 2009.

⁴ Ferrando 2007, 2012. Badia, Torró 2011.

⁵ Fuster 2010.

⁶ J. Martines, 2009.

⁷ Sánchez, 2013.

⁸ Martines 2006a, 2006b.

⁹ Antolí 2012.

¹⁰ Archer 2006; V. Martines 2009.

¹¹ Calvo 2014; Martines 1997.

¹² Ysern 2010.

¹³ Martines, Justiniano 2009.

¹⁴ Butinyà 2007; Cortijo, Lagresa 2013; Vernier 2002; Guàrdia 1889; Badia, Faggín 2004; Barnett 2011; Cortijo, Martines 2013.

¹⁵ Barberà 2007; Wheeler 2011; Costa 2011; Calvo, Giordano 2014.

¹⁶ Costa 2004; Peirats 2010.

¹⁷ Ferrando 2013a, 2013b, 2014.

¹⁸ Vegeu la Biblioteca Digital Multilingüe de la Mediterrània: http://www.ivitra.ua.es/new_autors.php [consulta: 30/07/2014].

¹⁹ Hauf 1983.

²⁰ Wittlin 1991, 1995.

les solidaritats lexicosemàntiques que s’hi estableixen i a la morfosintaxi, especialment, a les locucions, les col·locacions –encara que també atindrem en aquest estudi a les estructures seqüencials. Tot plegat són elements essencials per caracteritzar l’estil d’un autor²¹. Així tindrem els elements per poder calibrar amb detall les clàusules de compromís morfosintàctic i semàntic d’abast sintagmàtic i realitzar anàlisis de cas quant a “entorns” o atributs essencials per a la caracterització –i la comprensió o intel·lecció– del llenguatge literari del nostre autor²².

Concretament entenem, en aquest article, per “col·locació”, “conjunt de combinacions possibles d’un mot”. Considerarem “col·locacions significatives” dos tipus diferents de combinacions de paraules: aquelles que són significatives per al conjunt de la llengua del XV –i, per tant es poden considerar fraseològiques– i aquelles que són significatives pel que fa a la llengua d’un autor concret²³. Es tracta d’una conceptualització que s’ha anat desplegant al si de l’ISIC-IVITRA i prenent forma en diversos treballs.²⁴ Aquest concepte, aplicat amb aprofitament per millorar-ne la comprensió del llenguatge literari de clàssics com ara March, Martorell, *Curial*, *Metge*, Eiximenis, té com a base teòrica Firth²⁵: “collocation states the habitual company a key-word keeps”, que evoluciona en Sinclair²⁶: “collocation is the cooccurrence of two or more words within a short space of each other in a text”. Com que va observar que no totes les coaparicions de mots resultaven rellevants, posteriorment, Sinclair, va haver d’introduir un altre concepte, el de “col·locació significativa”: “regular collocation between two items, such that they co-occur more often than their respective frequencies and the length of text in which they appear would predict”²⁷. Com fa Sánchez –referent principal, conceptualment i metodològica pel que fa als estudis de les col·locacions en la literatura catalana medieval, i, en concret, de mitjan segle XV, i quant a un autor plenament coetani de Roís de Corella com és March–²⁸, amb molt bon criteri, quant a Ausiàs March, nosaltres seleccionem –ateses les lògiques

²¹ Dobrovl’skij 1990 [1992].

²² Sánchez 2013, pp. 1-71; Le Fur 2007; Ruiz 1998; Cifuentes, Rodríguez-Rosique 2011; Ginebra 2005; Corpas 2000; Sánchez, Fuster 2012, 2014; Sinclair 1991.

²³ Segons Sánchez 2013, p. 41. Aquest estudi és el més extens i aprofundit sobre l’anàlisi de les col·locacions quant a un autor en llengua catalana del segle XV, Ausiàs March, fet, a més amb el concurs del CIMTAC i de les eines informàtiques desplegades al si de l’ISIC-IVITRA per fer-ne aprofitament. Vegeu Martines, Sánchez 2014.

²⁴ Vegeu Sánchez 2013, pp. 1-71; Sánchez, Fuster 2012, 2014; Martines 2006b.

²⁵ Firth 1957, p. 179.

²⁶ Sinclair 1991, p. 170.

²⁷ *Ibidem*, p. 15.

²⁸ Sánchez 2013, p. 24.

limitacions d'espai d'aquest article— com a significatives les col·locacions en Roís de Corella que manifesten en les seues obres “profanes” originals —no les traduccions que va fer, especialment, d'obres religioses, atés que el seu ús de la llengua estava limitat o determinat per un original llatí i, a més, de tema doctrinal religiós— sentits o accepcions diverses respecte a l'ús general de la llengua catalana de l'època i, alhora, coincidents —en major o en menor grau— amb els sentits o accepcions que aqueixes col·locacions cobren en altres autors senyera de les lletres en català medievals i del Renaixement²⁹. A més, tenim en compte, en la tria de les col·locacions objecte d'estudi ací —que per aqueixes limitacions d'espai ja referides no poden ser totes les possibles—, aquelles que manifesten, també, interès com a unitats crítiques de traducció en els trasllats contemporanis de què ha estat objecte la producció literària de Roís de Corella.

2. L'APORTACIÓ DES DE LA LINGÜÍSTICA DIACRÒNICA (DE *CORPORA*), LA TRADUCTOLOGIA I LES HUMANITATS DIGITALS. L'OPCIÓ DEL CIMTAC

2.1. L'aportació dels *corpora* textuals i les humanitats digitals

Gràcies al desenvolupament de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) i, més en concret, de les humanitats digitals, s'han obert noves vies per a la creació i gestió de *corpora* textuals³⁰. Aquestes eines faciliten la constitució dels *corpora* i permeten l'addició d'informació lingüística i estructural als textos plans, la qual posteriorment determinarà les dades que podrem recuperar a partir d'ells. Els *corpora* etiquetats representen una eina fonamental per a l'estudi empíric de la llengua, ja que ens permeten analitzar exhaustivament una mostra de llengua més àmplia i extraure'n conclusions més justificades³¹.

En l'àmbit hispànic ens permetem remarcar alguns *corpora* representatius de les llengües que ens són més properes:

---

²⁹ Discrepem de Conca, Guia 2014. En aquest manual apleguen la seua proposta metodològica i les aplicacions corresponents. No conceben les concurrències de manera coherent quant a l'estudi de la llengua antiga i arriben a conclusions en què reatribueixen fins i tot autories d'obres sobre la base de col·locacions que es donen en autors d'un mateix o molt semblant tall sincrònic, sense resoldre sovintejats casos en què aqueixes col·locacions concorren en autors cronològicament molt anteriors. A més, les seues recerques no deriven o no es basen en un corpus ni tan ampli ni tan equilibrat com el que el *metacorporus* CIMTAC —explicat en el punt 2.2.

³⁰ Wynne 2005.

³¹ Sánchez 2010.

- el *Corpus des troubadours*, al si de l'IEC i de la Union Académique Internationale³².
- Quant a l'espanyol, el *Corpus de Referencia del Español Actual* (CREA)³³ i el *Corpus Diacrónico del Español* (CORDE)³⁴; des del primer trimestre de 2015, el *Corpus del Español del Siglo XXI* (CORPES XXI)³⁵, i el *Nuevo Diccionario Histórico del Español* (CDH)³⁶, tots aquests al si de la Real Academia Española.
- Quant al català, en remarquem tres: *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana* (CTILC), a l'IEC, sota la direcció de J. Rafel³⁷; un altre del català antic: *Corpus Informatitzat del Català Antic* (CICA), sota la direcció de J. Torruella (UAB), M. Pérez-Saldanya (UV) i J. Martines (UA)³⁸, i, quant a la coordinació del corpus, V. Martines (UA) –i participat per IVITRA, a partir de diversos dels projectes de recerca indicats en la nota 2– i, finalment, un tercer de diverses èpoques del català, que és, de fet, un *MetaCorpus: Corpus Informatitzat Multilingüe de Textos Antics i Contemporanis* (CIMTAC).

En la taula següent fem una síntesi comparativa de les grans funcionalitats d'aquests *corpora* indicats:

Corpus informatitzat	Selecció avançada d'obres	Anotació externa	Anotació interna		Cerques						Llistats			
			Lematització	Categorització	Simplex	Complexes	Per forma	Per lema	Per categoria	Combinades	Unimot	Bigrames	Trigrames	Diccionari
CDH	X	X	X	X	X		X	X	X					
CORDE/CREA	X	X			X		X							
CORPES XXI	X	X	X	X	X	X	X	X						
<i>Corpus des Troubadours</i>					X									
CICA	X	X			X	X	X							
CTILC	X	X	X	X	X		X	X						
CIMTAC	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

³² <http://trobadors.iec.cat/>.

³³ <http://www.rae.es/recursos/banco-de-datos/crea>.

³⁴ <http://www.rae.es/recursos/banco-de-datos/corde>.

³⁵ <http://www.rae.es/recursos/banco-de-datos/corpes-xxi>.

³⁶ <http://www.rae.es/recursos/banco-de-datos/cdh>.

³⁷ <http://ctilc.iec.cat/>.

³⁸ <http://www.cica.cat/>.

2.2. El *metacorpus* CIMTAC: *Corpus Informatitzat Multilingüe de Textos Antics i Contemporanis*. Les claus d'un *metacorpus*

En general, els *corpora* que hem vist són molt complets i resolen moltes necessitats d'anàlisi. En el desenvolupament dels *corpora* de l'ISIC-IVITRA i de les aplicacions informàtiques per fer-ne gestió i processament, el nostre equip ha intentat donar resposta a necessitats que no estaven satisfetes en altres iniciatives.

El CIMTAC és, de fet, un corpus fet de diversos *corpora* que están articulats entre sí, és a dir, un *metacorpus*, que conté³⁹:

- *Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Antic* (CIG-CA).
- *Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català modern* (CIG-CatMod).
- *Corpus Informatitzat Complementari del Català contemporani* (CICCatCo): referit a XXI. Aquest corpus té la vocació de ser complementari del CTILC.
- *Corpus Informatitzat Multilingüe del Català* (CIMulCat): complementari dels CIGCA, CIGCatMod i CICCatCO.
- *Corpus Documentale Latinus Valencie* (CODOLVA)⁴⁰.

3. MOSTRA D'ANÀLISI DE LOCUCIONS, COL·LOCACIONS I ESTRUCTURES SEQUÈNCIALS DE LES "PROSES PROFANES" DE JOAN ROÍS DE CORELLA

Hi ha un il·lustre precedent quant a l'interés a traduir per entendre millor, amb uns objectius *mutatis mutandis* semblants, en un dels clàssics de la literatura hispànica com ara don Enrique de Villena i la seua *Exposición del soneto de Petrarca*. Es tracta d'un veritable comentari textual i tot un intent d'anàlisi filològica –*avant la lettre*– del sonet de Petrarca que comença *Non Po, Thesin, Varo, Arno, Adige o Tebro*, després de fer-ne ell mateix traducció a l'espanyol: *Soneto que fizo miçer Francisco l por el grand desseo que avía de obtener la poesía*. Amb aqueixa traducció, prèvia a l'elaboració del comentari, aquesta *exposición* és tot un intent per entendre el contingut d'aquesta composició, la qual pot esdevenir un epítom de la concepció que Petrarca mateix tenia de la literatura⁴¹.

Per la nostra part, amb Roís de Corella hem volgut aplegar les forces de la interdisciplinarietat que hem indicat en els epígrafs anteriors. Així, hem

³⁹ Martines, Sánchez 2014.

⁴⁰ Vegeu: <http://rua.ua.es/dspace/handle/10045/2372> [consulta: 10/06/2014].

⁴¹ Cátedra 2001, 2002.

incorporat les seues obres al CIMTAC (segons l'edició de Roís de Corella que supervisa Josep Lluís Martos) i, amb el concurs de nombrosos col·legues, desenvolupem traduccions (i edicions) poliglotes de les seues obres. Així, ja han estat traduïdes, seguint aquesta línia estratègica i amb incorporació al CIMTAC, quant a Roís de Corella:

- la lírica: a l'espanyol⁴².
- la “prosa profana” completa: a l'espanyol⁴³.
- edicions poliglotes de:
Tragèdia de Caldesa, a 19 llengües⁴⁴.
La història de Leànder i Hero, a 8 llengües⁴⁵.

Aquí oferim una mostra dels resultats de la interacció dels diversos *corpora* del CIMTAC, amb el component multilingüe de les traduccions a l'espanyol, anglès, francès, italià i portuguès⁴⁶ (CIMulCat), que ens han resultat de gran utilitat per esbrinar millor les dades i els resultats que ens aportava el CIGCA.

En general, i abans de passar a l'anàlisi detallada de la mostra que oferim en aquest treball, podem dir que Roís de Corella no usa paraules fictes, no se n'inventa cap, és un autor que se situa, quant al lèxic, en el que ben bé podria ser l'estàndard d'un lletraferit de l'època. El seu llenguatge literari mostra coincidències amb molts dels clàssics coetanis i anteriors, des dels orígens de la llengua catalana. No fonamenta l'alta vàlua de la seua aportació literària en l'ús de mots estranys, sinó, precisament, en la mestria en l'atribució, en el suggeriment i en la descripció acuradíssimament matisada dels sentiments. Pinta amb paraules els sentiments⁴⁷ i per això el seu estil és caracteritzat per una sintaxi hipotàctica i “fictament”, aparentment, complexa, i per l'ús de col·locacions, locucions i estructures seqüencials –punt de connexió entre l'abast lèxic i sintagmàtic de les col·locacions i locucions i l'abast morfosintàctic-estilístic dels components textuais.

---

⁴² Martines 1999.

⁴³ Martines 2000.

⁴⁴ Cortijo, Martines 2012.

⁴⁵ Cortijo, Martos [en premsa].

⁴⁶ Hem fet servir aquestes llengües en el processament de l'anàlisi, la mostra de la qual aportem en aquest treball en atenció a ser les llengües oficials de la revista –segons consta en el seu web oficial.

⁴⁷ Carbonell 2014; Martines 2013.

3.1. Amor⁴⁸

amor cruel: Roís de Corella, en *Leànder i Hero*

Vegeu les traduccions contemporànies del passatge⁴⁹:

Original <i>La istòria de Leànder y Hero</i>	Espanyol <i>La historia de Leandro y Hero</i>	Anglès <i>The Story of Leander and Hero</i>	Francès <i>L'Histoire de Léandre et Héro</i>	Italià <i>La storia di Ero e Leandro</i>	Portuguès <i>História de Leandro y Hero</i>
Amor cruel, qui-ls ha units en vida, y ab gran dolor lo viure-ls ha fet perdre, après la mort los tanqua-n lo sepulcre.	Amor cruel, que los has juntado en vida y, con gran dolor, el vivir les has hecho perder, tras la muerte los encierra en el sepulcro	Cruel Love –who joined them in life and was the doleful reason why they ceased to live– enclosed them in this sepulcre after death.	Amour cruel, qui les a unis lorsqu'ils étaient en vie, puis avec grande douleur cette vie leur a ôtée, après la mort les enferme dans le sépulcre.	Amore crudele, che li hai uniti in vita, e, con gran dolore, il vivere hai tolto loro, chiudili, morti, in un unico sepulcro.	Amor cruel, que os uniste em vida, e o viver, com grande dor, os fizeste perder, depois de mortos, encerra-os na sepultura.

Aquesta col·locació obri l'intens epitafi de Leànder i Hero, que és empeltat complet a la fi del *Tirant lo Blanch*, obra del coetani i pràcticament veí de Roís de Corella, Joanot Martorell⁵⁰. Ja Riquer⁵¹ ho va remarcar encertadament.

No és casual que aquest manlleu, que s'empelta en el moment àlgid del sentiment amorós de la parella protagonista del *mejor libro del mundo*, siga un plany de la crueldat de l'amor. La col·locació *amor cruel* és tota una invectiva i una síntesi de com l'amor era entès en aqueixes obres. Roís de Corella en les seues diverses creacions s'ocupa de i reflexiona sobre diversos tipus d'amor, i ho fa amb col·locacions, locucions i estructures seqüencials. Així, tenim que reflexiona sobre:

⁴⁸ Citem les obres per les edicions que, en cada cas, hem pres com a referència en el CIMTAC i en el CICA. Vegeu: <http://beta.cica.cat/index.php#>.

⁴⁹ Referència de les traduccions multilingües de *La istòria de Leànder y Hero* de Roís de Corella i de la nova edició crítica de referència que n'estableix el text base, totes formant part de Cortijo, Martos (eds.), *Story of Leander and Hero*. Original: ed. de J.-L. Martos; espanyol: trad. de V. Martínez; anglès: trad. d'A. Cortijo; francès: trad. de J.-M. Barberà; italià: trad. d'A. Annichiarico; portuguès: trad. de R. Da Costa.

Fem notar que els subaparts d'aquest epígraf que no tenen taula de traduccions acarades són aquells en què els objectes d'anàlisi concorren en obres de Corella de les quals no hi ha traducció/ns acarable/s amb l'original.

⁵⁰ Soler 2014.

⁵¹ Riquer 1974.

- l'amor de lluny: amor no sofrir distància *tan gran d'inhabitables terres dues persones separe; les quals eterna benvolença en una voluntat ajusta* (Berenguer-Orfeu).
- la intensitat fora mida de l'amor: sobresgran amor (*Aquil-les e Polixena*).
- l'amor que per mort no passa (*Berenguer-Orfeu*), que és tal com també ens ho trobem formulat en Ausiàs March (poema 92, v. 12).

Quant a la concepció de l'amor en Ausiàs March, tan rica i complexa, i la seua formalització en col·locacions i altres elements fraseològics, vegeu l'estudi d'Elena Sánchez⁵². Tot i això, pel sentit edificant de l'amor i, alhora, de passió, és a dir, dolor per “sobresgran” sentiment en Roís de Corella, ens permetem remarcar que és coherent amb determinades col·locacions, locucions i estructures seqüencials que observem en Ausiàs March –i tal com ens les presenta el resultat de les cerques realitzades en el CIMTAC– com ara 6, 54: *ne veja prim lo fin secret d'amor si per amar no sofrir gran dolor*.

En definitiva, en aquests dos autors, no hi ha amor sense dolor: (91, 33) *demostrament, va lo delit d'amor primerament; dolor après*. Perquè (21, 35) *Oh Déu, ¿per què amor és desegal i, alhora, (84, 4) La gran amor porta ab si càrrec gran*. March també tractava dels *mals d'amor* (91, 40), com a quasi col·locació, categoria que fa anar tot ensems “mal-dolor-follia-amor”.

Per això hi ha una significativa coincidència en la connotació de l'amor amb el que apareix en els poemes de March, tendent cap a la superació o la remissió de les pulsions carnals i la tendència cap a la transcendència de l'amor *vera*, de *bonesa*, per sobre de la *folla* o de la *simple*, o la que es deixa portar per pecats com la *ira*, que no segueix la *mesura*, la que fa fallar la persona i, per tant, fallar la *vera amor*: (18, 47) *sí que ma carn la vera amor no-m torba*, (24, 52) *sia remés lo pecat d'amor folla*, (30, 61) *sa ira és moltes veus gran amor*, (33, 51) *e si fallesc, vera amor fallirà*, (45, 74) *són més punyents que d'alguna amor simple*, perquè, com havia acabat de dir March deu versos més amunt, cal transcendir les coses que (45, 64) *grau de amor homenívol atenyen*. I, a la vora d'invocacions o adreçaments a (65, 49) *Oh folla amor*, en trobem també a (66, 13) *Oh vera amor*, i, una mica més avall en aqueix mateix poema, arriba a afirmar March (66, 36) *que m'era ja no-res lo mal d'amor, vivint sobre aquell*. Tot plegat li fa preguntar-se (87, 169) *Quals són aquells que amor honest los forcé amar per si*, perquè sembla que sí que siga bona acció per viure'n: (87, 250) *L'honesta amor, però, és qui-m fa viure*, que és (87, 349) *amor subtil i enfnit*, que va més enllà de l'amor dels sentits, que mor (87, 351: *En cert cas mor nostra amor sensitiva*). Si bé la tensió amb

---

⁵² Sánchez 2013.

la *folla amor* (88, 85) no acaba de resoldre's, atès que (91, 58) *Los fets d'amor no puc metre en oblit*.

amor	Mostra total CIGCA: 3189 casos
gran ~	92 (2,76%)
ver / vertader ~	39 (1,17%)
folla ~ (i variants)	21 (0,67%)
delit de ~ (i variants)	18 (0,54%)
~ honest	9 (0,27%)
fets de ~	5 (0,15%)
mal de ~	5 (0,15%)
~ sensitiva	2 (0,06%)
~ subtil	1 (0,03%)
Total	192 (5,8%)

3.2. Arbitre, arbitri

perdre arbitre: Roís de Corella, *Letra consolatòria*.

Vam traduir a l'espanyol *arbitrio*, amb plena equivalència. Ens vam basar en el fet que, en la llengua espanyola medieval, trobem diversos exemples que ens indiquen efectivament aqueixa equivalència semàntica. En el *Diccionario de Autoridades* hi ha l'entrada *árbíto*⁵³; en el *Diccionario Medieval Español* hi concorre *árbíto*⁵⁴. Alonso aporta exemples d'Alfons X i d'un coetani de Roís de Corella com va ser Alonso Fernández de Palencia i també renaixentista, així com de Nebrija⁵⁵. En *Tesoro* 110b hi ha l'entrada *árbíto*, que remet a la tercera accepció d'*arbitrio*. El *Tesoro* 43a ja establí l'etimologia d'*albedrío* a partir d'*arbitrum*, i a la fi remetia a *arbitrio*.

Es tracta d'un concepte molt important en Roís de Corella, atès que està vinculat justament al *bon seny* que ha de regir –la *mesura*– les accions virtuoses i l'amor *no folla*. I el trobem en altres clàssics i obres importants del XV i d'anteriors. Així, en March mateix, on el terme té nou ocurrences, apareix una locució força significativa i molt coherent pel que ens fa al cas: (130, 698) *segons ne usarà l'hom, ab l'arbitre ministrant*. Hi ha la idea que la follia de l'amor, la pèrdua de la mesura, el *sobresgran* amor, que porta a no menor dolor, porta a (31, 41) *franc arbitre perdre* (i encara en 45, 7 i 130, 130).

⁵³ 1: 373a.

⁵⁴ 1: 365b.

⁵⁵ *Siete Partidas* (1256-63), ed. 1807, Part. III, tít. IV, llei 23, t. II, 407; *Vocab.* (1490), 27d; *Vocab. esp. lat.* (c. 1495), s.v. *árbíto*, b-III, vº a.

L'objectiu és no perdre el seny: (118, 80) *Renunciar no puc lo franch arbitre de obeir, si amor me demana*.

I en aquesta mateixa línia ho trobem en altres obres del XV, i de tarannà moralitzador, com ara el *Tractat de Confessió* (una ocurrència: 413, 4, *dolor com no haze és franch arbitre*), i el *Memorial del peccador remut* (amb 4 ocurrències de *franch arbitre*: 100, 24; 133, 2; 220, 24 i 271, 23).

I encara en un clàssic tan influent com Metge, en el seu *Lo Somni*, just en una estructura seqüencial que és tota una veritable màxima en pro del lliure arbitri (230, 17: *voler o no voler, en franch arbitre està, e en la mà de cascú és*). I en un altre clàssic, que va predicar al segle XIV, i s'encavalca en el segle XV, sant Vicent Ferrer, i també reflexiona, força i esforçat, en els seus *Sermons*, per instruir *la bona gent* sobre el *franch arbitre* (amb 6 ocurrències: 142, 11; 161, 2; 212, 23; 212, 24; 220, 11 i 293, 1). I encara en un coetani de Roís de Corella, i veí seu⁵⁶, Joanot Martorell, fa servir significativament aquesta col·locació, *franch arbitre* (cinc ocurrències: 75, 19; 1002, 6; 1093, 6; 1093, 9 i 1296, 35), i la combina amb *bon arbitre* (1395, 7) perquè en aquest cas no es refereix a la qualitat del bon seny o regiment, sinó a una bona o avinent capacitat de càlcul o maneig d'una càrrega.

En aquest sentit, val a remarcar una solidaritat lèxica que s'estableix en el *Tirant lo Blanch* i no hem trobat enlloc més, que vincula, aparentment, dos conceptes irreconciliables: *arbitre* i *fortuna* (1288, 17: *coses que són en senyoria e arbitre de fortuna*). No és que sia, per tant, cosa de refiar-se'n, com veiem en una altra ocurrència d'aquesta solidaritat lèxica en una estructura seqüencial: (1250, 8) *desconeixent vols acomanar a l'arbitre de un cars afortuýt*. Aquesta solidaritat ens confirma la seua vitalitat –i que no és precisament una invenció de l'autor– precisament perquè apareix en una altra estructura seqüencial associada al que podria ser l'antítesi de la fortuna, la voluntat: (1296, 7) *la elecció e no obra tant lo arbitre de la vostra voluntat*.

I ja en el segle XIV trobem *franch arbitre* igualment en obres d'*idees* –no estrictament de ficció– com ara la *Doctrina Pueril* lul·liana (tres ocurrències: 222, 10; 222, 11 i 266, 13). En aquesta darrera ocurrència de l'obra lul·liana, remarcuem que aquesta col·locació estableix solidaritat lèxica i fa estructura seqüencial amb el concepte de *llibertat*, i associa, positivament, l'estructura amb *discreció*: (266, 13) *per la llibertat de franch arbitre e per discreció, esdevé a home*.

També concorre, encara que només en siga una ocurrència, *franch arbitre* en el *Dotzé del Crestià* (1a part, vol. 1) Eiximenis.

Confirma que *franch* associat a *arbitre* remet a una qualitat transcendent, ja que, en altres obres en què potser té més ocurrències *arbitre*, no

⁵⁶ Soler 2012.

hi apareix ni la col·lació *franch arbitre*, ni cap solidaritat lèxica com les que acabem d'indicar. Així ho podem comprovar quant al *Llibre dels Furs de València*, en què tenim 18 ocurrences d'*arbitre*, però totes òrfenes de les col·locacions o solidaritats indicades.

arbitri/arbitre (i variants)	Mostra total CIGCA: 59 casos
franc ~	20 (33,9%)

3.3. Atard

atard: Roís de Corella, *Leànder i Hero*.

Vegeu les traduccions contemporànies del passatge:

Original <i>La istòria de Leànder y Hero</i>	Espanyol <i>La historia de Leandro y Hero</i>	Anglès <i>The Story of Leander and Hero</i>	Francès <i>L'Histoire de Léandre et Héro</i>	Italià <i>La storia di Ero e Leandro</i>	Portuguès <i>História de Leandro y Hero</i>
Molt atart –o nunca– de indiscrets principis fi pròspera s'espera.	Muy raramente, o nunca, de indiscretos principis fin próspero se espera.	Very rarely –or never– a prosperous ending comes from ill-thought beginnings	Rarement, voire jamais, de débuts déraisonnables on ne peut attendre une fin heureuse.	Molto di rado, o mai, da un esordio incauto ci si può attendere un esito felice.	Mui raramente, ou nunca, de indiscretos principios se pode esperar um fim propício.

En el *Diccionari català-valencià-balear* s'explica: *ant. Rares vegades, amb poca freqüència; cast. raramente, raras veces*⁵⁷. Remarquem, entre les citacions que inclou l'entrada, una del *Llibre de l'orde de Cavalleria* lul·lià en què concorre la locució *pus tard*, que és semblant a la que ens ocupa: *Per nobiltat de coratge s'enclina pus tart a malvestat*. Una mica més avall, ens indica que, amb aquest mateix sentit, concorre la locució *a tard* (també amb la forma *atard*), encara viva en la parla quotidiana. Tot seguit cita tres exemples que en demostren la vitalitat entre els autors clàssics: en el XIV, en una lletra de Canals (*fort és a tart que aquells qui posseexen riqueses visquen ni vinguen en repòs*) i en les *Cobles per la divisió del Regne de Mallorca* de Turmeda (*Tres lances ensems ligades, / a tart se poden trencar*) i en el XV, en l'*Scachs*

⁵⁷ 10:153a, s.v. *tard*, 2a acceptió.

d'amor, coetani de Roís de Corella (*Hòmens qui agen gran cors*, a tart *és que agen gran cor*).

Podem afegir, amb el cabal del CIMTAC, que també concorre en l'emblemàtic *Lo Somni* metgià: (266, 66) *menjaran en lurs cases sinó fort a tard, conversaran ab fembres deshonestes*. I en la *Vida de Sant Vicent Ferrer*, de Miquel Peres, coetani de Roís de Corella, trobem un ús ben interessant, amb el mateix sentit: (83, 25) *que en los seus devots sermons molt tard qüestions subtils tractava*.

atard	Mostra total CIGCA: 4 casos
-------	-----------------------------

3.4. Càrcer / carçre

carçre: Roís de Corella, *Tragèdia*.

Vegeu les traduccions contemporànies del passatge⁵⁸:

Original <i>Tragèdia de Caldesa</i>	Espanyol <i>Tragedia de Caldesa</i>	Anglès <i>The Tragedy of Caldesa</i>	Francès <i>Tragédie de Caldesa</i>	Italià <i>Tragedia di Caldesa</i>	Portuguès <i>A Tragédia de Caldesa</i>
acostant-se al carçre de la mia trista presó o cambra	acercándose al càrcer de mi triste prisión o cámara	Then she came to the imprisonment of my doleful cell (my chamber)	Ensuite elle s'avança vers le cachot, ou alcôve, qui m'était triste prison	avvicinandosi alla camera, o meglio alla cella della triste mia prigione	Ao aproximar-se do cárcere de minha triste prisão, ou aposento

El concepte de *càrcer* és molt significatiu en la literatura amb alt component sentimental i amorós. No cal dir que va ser molt influent l'obra de Diego de San Pedro, *Cárcel de Amor*, que va ser traduïda de seguida al català i que, des de la versió catalana, va ser traduïda, al seu torn, a l'italià, per Lelio Manfredi, qui després serà el traductor de *Tirant lo Blanch* a la llengua de Dante⁵⁹.

⁵⁸ Referència de les traduccions multilingües de *La tragèdia de Caldesa* de Roís de Corella i de la nova edició crítica de referència que n'estableix el text base, totes formant part d'A. Cortijo i V. Martines (eds.), *Multilingual Joan Roís de Corella*. Original: ed. J. Carbonell; espanyol: trad. de V. Martines; anglès: trad. d'A. Cortijo; francès: trad. de J.-M. Barberà; italià: trad. d'A. Annicchiario; portuguès: trad. de R. Da Costa.

⁵⁹ Calvo 2014; Martines 1997; Martines 2011.

En la llengua antiga espanyola trobem diversos exemples que ens indiquen la vitalitat d'aqueixa forma; i, a més, en autors i obres clàssiques del XV castellà, que comparteixen amb Roís de Corella el tarannà renaixentista. Així, *càrcer* concorre en l'*Eneida* del Marquès de Villena –que només va traduir a la llengua espanyola l'*Inferno*– (DME 1:625b). A més, un humanista castellà coetani de Roís de Corella, Alonso Fernández de Palencia, en el seu *Vocabulario* (1490) explica: *Carcer se dize que de toda parte costrñe y cierra, dende viene carcelero y encarcerado* (rodones nostres) (59b). Coromines, en el *DECLC* 1:678b, s.v. *cárcel*, indica, entre els derivats: *antiguamente carcerar o carcelar*. De fet, en el *DRAE* no concorre *càrcer*, encara que, tanmateix, sí *carcerar y carceraje*, en tos els dos casos com a *ant[igua o anticuada]*.

Talment com amb Roís de Corella, *càrcer* remet –òbviamment– al reclus indret allunyat dels delits i de l'amenitat; conseqüència d'una vida no virtuosa, d'actes no virtuosos, ans més aïna aspres i poc honestos, especialment si, per *sobrepujat* o *sobresgran* amor, s'ha perdut la noció de la venturosa vida. *Càrcer* fa col·locació, no relativa a cap espai penitenciari físic, amb:

– *escur càrcer* (106, 225) en Ausiàs March, en l'únic cas en què concorre en aquest poeta que és *el pus extrem amador*, coetani, per tant, de Roís de Corella. Encara que trobem tres casos més en els poemes del cunyat de Martorell, sota la forma *carçre* (59, 35; 118, 78; 126, 69). Aquests casos incideixen en la noció del *ben enamorat* que viu captiu de *los actes* (i patiments) de l'amor. El més significatiu d'aquests casos és el darrer (126, 69) en què concorre una col·locació definitiva i que –si és que calia– confirma el que d'innovador té l'obra de March en el panorama ibèric i europeu general, i, alhora i de retruc, la de Roís de Corella, atès que dona aquest sentit, com veiem, a *càrcer*: *Lo carçre d'amor als presos delita*.

– *pregon carçre* (330, 35), concorre en el *Curial e Güelfa*. En aquest cas, amb un guarniment clar de referència humanista i renaixentista: *si en lo pus pregon carçre de l'infernal Estige habites*. En aquesta gran novel·la tornem a trobar –entre les 4 ocurrències que hi ha de *carçre*– la idea d'obscuritat, i dol, i associada a la mort: (329, 15) *¿E Libertat penses que sie la mort? Carçre escur e tenebrós la pots apellar* –que no deixa de ser una idea (relativament) revolucionària en l'època–; (340, 23) *morí de dol en lo carçre*.

3.5. Coldre

coldre: Roís de Corella, *Tragèdia*.

Vegeu les traduccions contemporànies del passatge:

Original <i>Tragèdia de Caldesa</i>	Espanyol <i>Tragedia de Caldesa</i>	Anglès <i>Tragedy of Caldesa</i>	Francès <i>Tragédie de Caldesa</i>	Itàlia <i>Tragedia de Caldesa</i>	Portuguès <i>A Tragédia de Caldesa</i>
e só content ma dolor eternament coldre.	y estoy contento mi dolor eternamente celebrar.	and I am glad to nurture my affliction for eternity.	et me réjouis de cultiver éternellement mon supplice.	e son felice di nutrirmi d'una pena eterna.	feliz estou por minha dor eternamente cultuar.

Coromines indica que en *la literatura antiga es troba generalment en el sentit d'adorar, retre culte*⁶⁰. Cita Llull, les *Vides R.* i Eiximenis⁶¹. Atès que *coldre és fer festa en la qual sia fet remembrament de Déu e de oració e de les obres que hom ha fetes en la setmana* (Llull, *Doctr. Pu.*, p. 41), passa especialment al sentit de celebrar una festa; i cita Sant Vicent Ferrer (*yo us preïch que·l dia del digmenge sia colt per la gent, Quar.*, 134.171), a més de els *Cost. de Tortosa (tota serventa que colga les festes, si s'aferma <lloga> a àn, deu servir l'àn, et un mes oltra, per benedictions)*. De fet, no podem evitar remetre als intensos versos de March: *Colguen les gents ab alegria festes / loant a Déu, entremesclant deportes* (13, 1-2), on té un exprés sentit de celebració, antitètic amb el greu estat anímic que rosegava com verms el poeta.

Amb el cabal del CIMTAC, podem calibrar una mica més els matisos. Val a remarcar el sentit que, coherent amb aquests, apareix en el *Dotzé del Crestià (1a part, Vol. II)*, d'Eiximenis: *festa de guardar* (17, 24): *aja hoyr los sermons als dies colents, e cascú encara se confés*. És a dir, “els dies de celebració”.

Derivat del sentit de “celebrar, servir, seguir els preceptes de festa de guardar”, es genera el sentit de “seguidor, fidel”, com veiem, en textos coetanis de Roís de Corella, en l'*Epistolari de la València Medieval II* (una ocurrència): (100, 9) *inmunda mafomètica secta colents*. I en *Curial e Güelfa* (una ocurrència): (268, 33) *habitants en Monte Parnaso e colents Elicona*. No és un sentit nou, però. Ja es dona en el segle XIII, per exemple, en les *Vides de Sants Rosselloneses*: (21, 3) *cuydaren ésser si colien Déu crucifigat*, i encara en 118, 5; 171, 7 i 261, 1. Si tornem al segle XV trobem aquest mateix sentit

⁶⁰ *DECLC* 2: 817a [817a-818b], s.v. *coldre* (ant. “conrear, cultivar”, “retre culte”, del ll. COLERE id. *1ª doc.*: S. XIII).

⁶¹ *Blanq.*, *NCL*. I, 210.24 i II, 173.4; f. 201v1, n. 54r1, etc.; *Dones* c. 271, A, f. 188r1.

en el *Tractat de confessió* (un cas): (228, 9) *e ympnes Déus és loat e colt*. I en l'*Spill*, de Jaume Roig, concorren set casos, amb diversos sentits ben interessants, coherents amb aquests. Així, al sentit ja vist de “fer o guardar una festa” (v. 7426), s’hi afeg el sentit de “tenir cura”: (v. 461) *Si han terçanes, llur mal no colen. E fingir solen tenir dolor*; (v. 8142) *lo marit volen, també-l se colen negligement*; i el sentit d’“adorar, honrar, estimar algú o voler alguna cosa”: (v. 66) Sols *ells colent de cor sencer, faç lo primer*, que també formulat *ad contrario*: (v. 4725) *Déu no u volia, car no-l colia de tot son cor*; i v. 12802: *Tal Mare colen los bons fills fels*.

També concorre, com a ampliació semàntica, el sentit de “conreu de la terra”. En el *Dotzé del Crestià (1a part, Vol. II)*, d’Eiximenis: (111, 10) *olles, armes o arreus de collre la terra, e martells, tesores*; (307, 12) *e que aquí la plant e la colga, e de millor verema*.

Creiem que a partir del sentit de “conreu” es deriva el de “persona conreada, culta”, que trobem en March: (105, 20) *amador d’intenció primera, és colt i honrat d’intenció segona*.

coldre	Mostra Total CIGCA: 49 casos
‘adorar, retre culte’ i derivats	28 (57,2%)
‘celebrar, servir, seguir els preceptes de festa de guardar’ i derivats	18 (36,7%)
‘conrear la terra’ i derivats	3 (6,1%)
Total	49 (100%)

3.6. Cuita, cuitats, cuitar

3.6.1. cuita: *Roís de Corella, Leànder i Hero*

Vegeu les traduccions contemporànies del passatge:

Original <i>La istòria de Leànder y Hero</i>	Espanyol <i>La historia de Leandro y Hero</i>	Anglès <i>The Story of Leander and Hero</i>	Francès <i>L’Histoire de Léandre et Héro</i>	Italià <i>La storia di Ero e Leandro</i>	Portuguès <i>História de Leandro y Hero</i>
Cuyta, cos mort, que l’amor que-t fa perdre, te guiarà fins al peu de la torre.	Cuita, cuerpo muerto, que el amor que te pierde te guiará hasta el pié de la torre:	Take heed, oh dead body, for the same love that causes your perdition will guide you to the foot of the tower:	Dépêche-toi, corps mort, car l’amour qui te perd te guidera jusqu’au pied de la tour.	Corri, corpo morto; l’amore che t’uccide ti guiderà fin sotto la torre:	Apressa-te, corpo morto, que o amor que te faz perder te guiará até junto à torre.

3.6.2. cuitats: Roís de Corella, Tragèdia

Vegeu les traduccions contemporànies del passatge:

Original <i>Tragèdia de Caldesa</i>	Espanyol <i>Tragedia de Caldesa</i>	Anglès <i>Tragedy of Caldesa</i>	Francès <i>Tragédie de Caldesa</i>	Italià <i>Tragedia de Caldesa</i>	Portuguès <i>A Tragédia de Caldesa</i>
Estiguen los rius segurs e los monts cuitats córeguen;	Estén los ríos quietos y los montes cuitados corran	May the rivers stand still and the distressed mountains run.	Que les fleuves se figent et les montagnes dévalent en torrents !	Stiano fermi i fiumi, e corrano ansanti i monti	que calados permaneçam os rios, que se apressem os angustiados montes

És molt coherent aquest ús en Roís de Corella, per una banda, amb l'èmfasi que el nostre autor confereix als sentiments dels diversos protagonistes, i, alhora, amb la càrrega afegida que això atribueix als sentiments que en descriu i viuen. En un coetani com March també es donen, entre les quatre ocurrències de *cuïtar*, aqueixos mateixos sentits: “pressa o apressar”, (16, 10) *torbat del tot, mos passos he cuïtar, e trob remei, mas de mi no s’assabenta* i (100, 26) *A llur semblant cuitats acorregeren*; “preocupació”, (58, 34) *son poder fa, e ma raó la’n cuïta*. I n’hi ha un cas en què percebem el matís d’“anhel”, enunciat com a màxima (o dita): (58, 26) *Lo malfactor qui a l’esglèia cuïta, torbat, no-s mou si d’ella perd camí*.

En el *Tirant*, de Joanot Martorell, un altre coetani (i veí) de Roís de Corella, entre les 67 ocurrències de *cuïtar*, trobem també aqueixos diversos sentits, encara que amb majoria quant a “pressa”. Quant a aquest sentit, ens permetem remarcar la col·locació *cuïtar lo pas*, que trobem en (623, 33) *E Diafebus cuytà lo pas e donà del genoll en la dura terra*. Són molt interessants els casos en sentit de “preocupació”, com en Roís de Corella, per exemple, quan la preocupació és relacionada amb la llibertat: (629, 29) *veig-vos tan cuytat de pendre vostra llibertat* i, amb una formulació quasi idèntica, *com veig que ést tan cuytat de llibertat atényer*.

En una altra obra coetània plena de Roís de Corella, l’*Spill*, amb 19 ocurrències de *cuïtar*, trobem el sentit preponderant de “pressa”. I en una altra també coetània, el *Memorial del pecador remut*, en les 17 ocurrències, tenim tres sentits clau: “pressa”, “preocupar”, “pensar, reflexionar”. Amb “pressa”, valga a citar dues col·locacions que trobem en 89, 24: *la qual lo mena a pas cuytat tro a la creu* i en 236, 20: *vench a la Verge Maria un missatger cuytat, tot sglayat, que li portà*. Ja en l’*Ovidi* de Metge concorre un cas d’una altra col·locació ben semblant, *ab cuïtós pas*, que també concorre en el *Corbatxo*: *les coses al contrari llur, las quals violentament ab cuïtós pas fugen*. Hi ha un

cas ben interessant en què esbrinem un sentit translàtic de “pressa” en forma d’“afany”: (110, 16) *car res no és prou cuytat ni tost al cor qui ab desig ardent cobeja*. I encara trobem un cas ben il·lustratiu, explicat per ell mateix amb l’antítesi que s’hi conté: (165, 30) *de sí consellava exir, no romanir e cuytar molt, sens fer lingua stada*. Amb el sentit de “preocupar”, remarquem la locució *no + cuytar* (221, 6) *no anara tantost si donchs no la cuytàs excessiva dolor* i (185, 26) *servida e preada, la qual cosa no cuyt, car ton cor me appar assats inclinat*. Seqüència i sentit que serveixen coherència amb el que trobem en *Lo Somni*, de Jaume Gassull, ple coetani de Roís de Corella: (v. 2291) *ý a poch a poch, sensse cuytar se fan son joch hi son lavor*.

Remarquem dos casos d’una col·locació que respon a l’estructura *cuytar + a + substantiu*, amb un sentit derivat de “pressa, rapidesa” i amb la noció “de tractar-se de cosa inexorable”: (117, 24) *com yo viu la nit là venir, e-l sol cuytar a posta, qui paria vermell [el sol post]*⁶²; (123, 4) *quasi a semblança de home forçat de cuytar a mort certa*.

En *Curial e Güelfa*, n’hi ha també diversitat de sentits, tot i ser més escasses les ocurrencies de *cuytar* (34). El sentit de “pressa” és el més nombros, encara que hi ha un cas d’interés, com ara: (86, 3) *Jacob de Cleves, apercehent-se d’açò, cuytà e anà a Làquesis*. Remarquem els sentits d’“afany”: (70, 32) *e girant-se vers Parrot, qui cuytava ja per ferir-lo, li dix; (71, 1) ans li fallia alè e força, cuytà’l molt poderosament, e, lexada la spasa*. I, amb el sentit de “creure/pensar alguna cosa, preocupar-se’n”: (86, 10) *me ve un cobriment de cor, que-m cuyt esmortir, e ara m’era vengut pus fort*, (209, 24) *certes cuyt perdre la vida o, abans, (139, 17) mas en la donzella tant dret hi cuyt haver com vosaltres*; i, amb aquest sentit, remarquem també la col·locació *cuytar + ésser + atribució*, com ara: (140, 11) *no-m donets colpa de ço que yo-m cuyt ésser quiti*, (143, 11) *per santa que sia o cuyt ésser*. I, a més, val a remarcar en el *Curial e Güelfa*, un cas de *cuytar* únic i amb un sentit únic en les nostres lletres medievals i del Renaixement: “expert, coneixedor, i alhora (pre)ocupat”, (306, 8) *molt prompte a respondre, home fort cuytat en totes les coses, forts de la persona*.

“Anhel” i pot ser que “ànsia” és el sentit que conté en una de les 35 ocurrencies que n’hi ha en el *Llibre dels Fets del rei Jaume I*: (238, 23) *e que la feya bon cuytar per haver-la*. En aquesta obra, formalitzada en el seu text de referència a mitjan segle XIV, trobem com se’ns expressa sovint la preocupació del rei, com ara en (315, 13) *no poria pus enant anar, tant era cuytat; e ach-se-n a tornar*; i molts altres casos amb el sentit, més evident, de “pressa”, per exemple: (349, 6) *E dixem-li: “Anats e cuytat-vos”. E anà-se’n*.

⁶² Massanell, Torruella 2013.

En un altre text historiogràfic del segle XIV, la *Crònica de Muntaner*, d'entre les 31 ocurrences de *cuitar*, en distingim 18 amb sentit clar de “pressa” (per exemple, l'il·lustratiu 46, 6: *cuytaren-se de venir. E vengren*).

Crida l'atenció molt que, en el balanç global del corpus (CIMTAC), quant a *cuitar* hi ha una significativa incidència dels sentits d'“anhel”, “preocupació”, “afany”. De fet, aquest terme ens pot donar lloc, atesa la seua doble accepció de “pressa” i “interés, preocupació”, a entendre millor l'ambivalència quant a *cuitar*, i que aquesta es done *passim* la nostra història lingüística i literària. Ara bé, hi ha obres en què pel seu tarannà o matèria, el que prima són els sentits d'“anhel, preocupació, afany, interés”, i no el de “pressa”. Així ho tenim, per exemple, en la *Doctrina pueril* lul·liana, en què, possiblement per tractar-se d'una obra “de coneixement” i de tarannà moralitzador, s'incideix més a remarcar la preocupació, l'afany, i la (pre)ocupació a fer alguna cosa. Vegeu, per exemple, (7, 5) *Déus vol que-ns cuytem e trabaylem en eyl a servir*. El mateix podem dir quant a una altra obra “de coneixement” com ara el *Dotzè del Crestià (1a part, Vol. I)*, d'Eiximenis, quant a les seues quatre ocurrences; per exemple: (294, 8) *no és sinó bon regiment de viure per no cuytar-se a la mort*. Concorre un interessant cas amb sentit de “preocupació” en una breu, però important, obreta del tercer terç del XIV, *La Filla del rei d'Ungria*: (56, 30) *madona la comtessa! Certes cuyt-me que eyla sia*.

cuitar	Mostra Total CIGCA: 337 casos
‘apressar’ o ‘apressar-se’	279 (85,3%)
‘fer anar de pressa’ 18	18 (5,5%)
‘Sentir afany’, ‘sentir anhel’	30 (9,2%)
Total	327 (100%)
~ lo pas	10

3.7. Desaltar

desalten: Roís de Corella, *Leànder i Hero*.

Vegeu les traduccions contemporànies del passatge:

Original <i>La istòria de Leànder y Hero</i>	Espanyol <i>La historia de Leandro y Hero</i>	Anglès <i>The Story of Leander and Hero</i>	Francès <i>L'Histoire de Léandre et Héro</i>	Italià <i>La storia di Ero e Leandro</i>	Portuguès <i>História de Leandro y Hero</i>
igualment tots me desalten e avorreixch perquè no són Leànder	igualmente todos me desaltan y a todos aborrezco, porque no son Leandro	I equally dislike and detest the others because they are not him.	tous les autres sans exception me déplaisent, et que je les déteste parce qu'ils ne sont pas Léandre.	perciò li odio tutti, perché, non sono Leandro	todos os outros igualmente me desagradam e aborrecem, porque não são Leandro

En el *Diccionari català-valencià-balear* figura l'entrada *desaltar* i ens en resol la traducció: *v. tr. ant. Desagradar; donar desplaer; cast. desagradar i*, com a exemple, cita aquest mateix exemple del *Leànder y Hero*⁶³. A més, també indica que concorre en diversos poemes de March (48 i 120). Amb el cabal del CIMTAC podem calibrar millor que, en sentit reflexiu, també concorre en més poemes de March (31, 50, 71, 109, 117, 118, 119, 120, 130). En aquest sentit, remarcuem, d'aqueixos nombrosos casos, el primer, com a mostra a més de la conformació en locució verbal amb què Ausiàs ho expressa: (31, 7) *e qui d'açò se dóna gran desalt*. També concorren casos de *desalt* en les *Trobes e lahors en honor a la Verge Maria* (1474).

desaltar / desalt (i variants)	Mostra total CIGCA: 11 casos
--------------------------------	------------------------------

3.8. Esma, esme

bon esme: Roís de Corella, *Leànder i Hero*.

Vegeu les traduccions contemporànies del passatge:

Original <i>La istòria de Leànder y Hero</i>	Espanyol <i>La historia de Leandro y Hero</i>	Anglès <i>The Story of Leander and Hero</i>	Francès <i>L'Histoire de Léandre et Héro</i>	Italià <i>La storia di Ero e Leandro</i>	Portuguès <i>História de Leandro y Hero</i>
atenia pogués recordar bon esme per a la nit	atendia pudiese recordar a tino para la noche	And he payed careful attention so that he could accurately remember it at night	Et, examinant avec un soin minutieux <son entreprise>, il jugeait pouvoir en tirer une bonne estimation pour la nuit	e, valutando le cose con attenzione e accuratezza, cercava di tenere tutto bene a mente per la notte	Assim, observava tudo com atenta solicitude, prestando atenção para poder orientar-se à noite

[*substantiu*]

El *Diccionari català-valencià-balear* inclou el sentit: *Aptitud per a caminar o obrar instintivament, maquinalment, sense veure o atendre; cast. tino*⁶⁴. El mateix diccionari cita, amb el sentit de no poder-se orientar o perdre el sentit o l'orientació o, senzillament, no saber hom per on va, un fragment

⁶³ 4:159b.

⁶⁴ 5:356a, s.v. *esma* o *esme*, 2a accepció.

d'una altra obra coetània de Roís de Corella, *Lo procés de les olives: O qual més ne porta los esmes perduts*. Aquesta accepció és complementària de la primera, com el *Diccionari català-valencià-balear* indica: *ant. Facultat d'estimar o calcular (la vàlua, la quantitat, la direcció, la distància etc.); cast. juicio*. I, en aquest cas, cita exemples del *Jacob Xalabín*, Eiximenis (*Regiment de la cosa pública*, c. 291), i de l'*Spill*, de Jaume Roig –en aquest amb *a bon esme* (v. 4621). Remarquem que aquesta obra és coetània del nostre autor i que, a més, aquest va ser qui va promoure'n la primera impressió (incunable) del *Regiment de la cosa pública* d'Eiximenis i que, per tant, devia ser-ne perfecte sabedor. No li eren estranyes ni alienes.

Amb el CIMTAC trobem un cas en què el sentit és divers i ens podria remetre a “interés”, “afany”, en *Borja II* (un cas), si només en llegim un breu cotext (13, 28): *ha pres tan gran esme en l'encontrar*. Tanmateix, si tenim en compte el context de la carta en què se situa, ens indica que fóra millor entendre'l en el sentit “recte”.

[verb]

No és gens habitual, com veiem, al llarg de la literatura antiga i del Renaixement, i menys encara com a verb. Així la trobem a més en el *Llibre de Cort de Cocentaina* (un cas), en el darrer terç del segle XIII –que encara que més tardanament serà comtat patrimoni de l'altra branca familiar dels Roís de Corella, llavors, tot just acabada la conquesta pròpiament dita, no sembla plausible que s'hi poguera excel·lir per l'ús literari de la llengua–, en el sentit de “càlcul aproximat” o “escandall”: (60, 16) *en emenar lo dan a sí donat, lo qual esma ésser*. Aquest mateix sentit concorre en l'únic cas d'*esma* en la *Crònica* de Desclot: (14, 19) *encara esma quina vianda havia en la vila*.

esme	Mostra total CIGCA: 11 casos
(com a substantiu)	8 (72,72%)
(com a verb)	3 (27,27%)

3.9. Obra

virtuoses obres: Roís de Corella, *Historia de Jason e Medea*.

Aquesta col·locació és coherent i solidària amb *virtuosa vida*. Prova d'això és que concorre en la majoria de les obres en què trobem *virtuosa vida*. Així tenim, en la *Vida de Sancta Caterina de Siena*, de Miquel Peres, amb tres casos, la millor mostra del sentit dels quals pot ser 73, 22: *en premi de les sues*

virtuoses obres, *en los alts cels possehia* (els altres dos casos: 30, 21 i 33, 18). La relació és clara i unívoca: la causa, *les sues virtuoses obres*, i la conseqüència, *los alts cels*. També la tenim en els dos casos en què concorre en la *Vida de Sant Vicent* (a començaments del XVI): 94, 14; 109, 5. És en *Tirant lo Blanch*, on tenim més casos d'aquesta col·locació i on, en coherència amb el sentit de la majoria de casos de *virtuosa vida*, apareix sempre en sentit no tan transcendent i sí referit a “virtut ètica” en què les virtuoses obres porten a o són signe de/d’: amor virtuós (80, 8), singulars actes de cavalleria (418, 5), bona fama o bons fets o bons dits (513, 34; 856, 19; 1000, 2; 1171, 16; 1175, 12).

En altres obres i autors trobem col·locacions, solidaritats lèxiques i estructures seqüencials amb sentit semblant. Així, en March, concorren diverses col·locacions ben semblants, al si dels 62 casos en què trobem *actes*: i amb sentit ben coincident a *virtuoses obres*: *actes de bé*, amb sentit duratiu (129, 306: *la qual naix del continuar actes de bé. Virtut amb gran delit*); *acte de virtut* (130, 54: *volent ver bé, no sens delit l’acte de virtut se compleix*).

En els *Sermons* de Sant Vicent Ferrer, amb *acte* tenim un únic cas coherent amb aquest sentit del “bé com a conseqüència de l’acte virtuós o d’obrar el bé”: (69, 18) *e lo fruyt copiós, ve après de l’acte virtuós de la obra que fahia*. En l’emblemàtic *Lo Somni* metgià trobem la mateixa associació, *actes virtuosos* (234, 18; 238, 6), i la vinculació a *actes magnífics* (242, 8), referits a dones, i en contraposició a *major menció és feta dels actes luxuriosos que ls hòmens* (266, 4) han fet –tota una declaració d’intencions inequívoca en Metge. En *Tirant lo Blanch* trobem diversos casos de col·locacions amb *virtut* i *actels* com a components, en l’engròs de 160 ocurrències d’*acte*. Així, tenim: *actes virtuosos* –o en singular– (61, 22; 69, 22; 136, 21; 197, 28; 360, 21; 584, 11; 667, 16; 667, 34; 1278, 4), i sengles casos, molt interessants, de (418, 5) *virtuoses obres e singulars actes de cavalleria*, i, abans, (75, 20) *virtuosos actes de cavalleria*, coherents amb la lliçó moralitzant del quefer cavalleresc que dóna la novel·la del cavaller Blanch, ben unida a la noció de *virtut*, *glòria* i *singularitat (exemplaritat)*: *gloriosos actes* (536, 9; 657, 5; 744, 38; 1025, 6; 1151, 17; 1241, 15; 1258, 13) –que també trobem en la *Vida de Sancta Caterina de Siena*, de Miquel Peres: 3, 21, *singulars actes* (240, 12; 576, 32; 584, 4; 856, 24; 872, 7; 885, 6; 1177, 14; 1318, 31).

En *Tirant lo Blanch*, hi ha un cas remarcable atès que uneix l’exercici continuat d’actes virtuosos a la influència de l’amor (honest): (767, 19) *li feya exercitar actes virtuosos*.

En *Curial e Güelfa* tenim una textura ben semblant quant a l’atribució dels *actes*, encara que n’amplia la gamma malgrat ser-ne menys, de casos (19 en total), i es refereixen en la seua immensa majoria a fets de cavalleria: *notables casos* (179, 1), *valerosos actes* (235, 37), *strènuus actes d’armes* (244, 34). En un cas es fa referència als *divinals actes* (310, 18).

obra	Mostra total CIGCA: 715 casos
~ virtuosos (i variants)	44 (6,2%)
~ singulars (i variants)	29 (4,1%)
~ gloriosos (i variants)	22 (3,1%)
~ de bé	2 (0,3%)
~ estrenus	2 (0,3%)
~ valerosos	2 (0,3%)
~ divinals	1 (0,1%)
~ magnífics	1 (0,1%)
Total	103 (14,5%)

3.10. Paraules

acabades paraules: bastant no era a formar so d'acabades paraules: Roís de Corella, Berenguer-Prognes e Filomena.

Filomena havia estat violada per Prognes; perquè no poguera denunciar el criminal, aquest li va tallar una part de la llengua. La narració ens diu que, per tant, Filomena no podia dir *acabades paraules*, és a dir, “paraules completes, senceres”. Això ens pot donar llum sobre una qüestió referida a *Tirant lo Blanch*.

Martí Joan de Galba, el prestamista al qual Joanot Martorell –qui, segons la documentació, no era a Barcelona ni a Catalunya durant els seus darrers anys de vida, durant els quals l’escrivia, segons que ens diu el pròleg mateix de la seua novel·la⁶⁵ va empenyorar el (un seu) manuscrit del *Tirant*⁶⁶, i va morir en abril de 1465; havia atorgat testament amb data del 27 de març d’aqueix mateix any i just el 28 d’abril següent es realitzava l’inventari dels seus béns. Hi figuren els llibres que Galba atresorava, els quals, pel seu nombre i qualitat, demostren que no sols parava esment als interessos dels préstecs que concedia, sinó que, a més, era culte. En aquest inventari figura que Galba era possessor de dos exemplars del *Tirant*:

Item, hun libre cubert de pregamí appellat lo Tiran. Item, n’i ha hun altre *tot acabat, lo qual tenen per original los stampadors* [cursiva nostra]

⁶⁵ Cortijo, Martines 2013; Espadaler 2011; Ferrando 2011; Furió 2013; Garcia 2013; Rodrigo 2012; Rodrigo 2013; Rubio 2010, 2013a, 2013b; Soler 2012, 2014; Torró 2011, 2012.

⁶⁶ Chiner 1993.

L'“original” del *Tirant* no es trobava en la que va ser residència de Galba quan es va fer l'inventari, sinó a la impremta –*los stampadors*. Se sap perquè l'any següent, el 30 d'abril de 1492, Guerau de Galba, nét i hereu de Martí Joan, va afirmar que havia rebut de Jaume de Vila, marmessor de Joan Rix de Cura, aqueixos *decem volumina libri de Tirant* i, a més, *et originale dicti libri*.

Aquesta qüestió del *tot acabat* i *per quïerns* no és baldera. El sentit de *per quïerns* està clar: “en quaderns, sense enquadernar ni relligar”. El sentit de *tot acabat* ha suscitat polèmica, quasi com allò de les *galeras cervantines*.

Pot entendre's que *tot acabat* deu voler dir que l'exemplar manuscrit estava “destrossat”, “desenquadernat” o “en mal estat”. En pro d'això hom pot reportar fórmules notarials en semblant estil referides a l'estat de preservació deficient dels béns de què tractaven els documents en qüestió. D'altra banda, també podria raonar-se que això deu voler dir que el manuscrit estava complet i, per tant, la porta quedaria més resclosa a possibles intervencions (anònimes i més o menys plurals) sobre el manuscrit posteriors a la mort de Galba i anteriors a la impressió de l'obra.

El sentit, coherent contextualment i cotextual, d'“acabades paraules” en aquesta obra de Roís de Corella com a “paraules completes, senceres, íntegres”, pot ser un valuós argument a favor d'aquesta interpretació de la descripció notarial de l'exemplar que Galba tenia *tot acabat*: “complet, sencer, íntegre”. No volem dir en absolut que Roís de Corella haja de tenir ni tinga cap relació amb el *Tirant* com a (co)autor; només establim una relació per a una col·locació lingüística que concorre en una obra corelliana i en la descripció notarial d'un bé inventariable, el qual és descrit amb la mateixa col·locació lingüística amb què aqueixa obra ens descriu com (no) eren les paraules que la pobra Filomena pronunciava; raó per la qual –com que pronunciar-les senceres no podia– decideix escriure-les brodades, perquè, així, sí que les podia fer *tot acabades*.

paraules	Mostra total CIGCA: 2990 casos
acabades paraules	1 (0,00033 %) [Aquest és un bon exemple del fet que la vàlua de les col·locacions no és tant la quantitat de les ocurrències, sinó el valor afegit que poden tenir, com en aquest cas, des del punt de vista historicoliterari]

3.11. Pompa

popular pompa: Roís de Corella, *Triomf de les dones*.

Aquesta col·locació concorre en un molt anomenat fragment d'aquesta obra (ed. Carbonell, pp. 127-128) en què Roís de Corella fa un atac a la cavalleria que no es dedica a lluitar pel bé comú o pel transcendent, i es fonamenta en la vana glòria mundana. Es tracta d'una qüestió que el nostre autor torna a tractar en el *Telamó*, i en el *Jáson e Medea*.

No trobem la col·locació *popular pompa* enlloc més, només en Roís de Corella, però sí que concorren diversos casos en diversos autors i obres del segle XV i sempre, en aquests casos, en contextos i cotextos negatius, en què la pompa és criticada. De fet, en March és associada, directament, a pecats capitals com ara la luxúria, cobejança, orgull, i a qualitats que no són, precisament les més edificants, a través de la locució *ple de pompa*: (105, 261) *luxuriós, cobert e ple de pompa* i (105, 296) *cobejós, cruel, feint, ple de pompa, astució, importú, sens Déu*.

En el *Curial e Güelfa*, també és presentada com inútil i, alhora, necessitada d'altres i nombrosos recursos, els quals, per cert, tampoc no porten, necessàriament, a bon port: (109, 26) *ha mester molt argent, car la pompa no val res en tals fets*. I concorren dos altres casos més, amb el mateix sentit intensificat, en un cas, per una còpula que la iguala amb *ufanar* –de sentit, al seu torn, no positiu– i, en l'altre, “en elevar-ne la intensitat a la màxima del món”, encara que amb l'interés afegit de conformar, en els dos casos, una locució adverbial, que no apareix enlloc més: (379, 37) *vindria* amb la major pompa del món i (234, 5) *e*, ab la major pompa e ufana *que pogueren*. També s'igualava *pompa* amb *ufana* en un coetani de Roís de Corella, *Lo Passi en cobles*, en què, en l'única ocurrència que n'hi ha, esbrinem el valor afegit, coherent amb una coincident vocació moralitzant, que situa *pompa* com a antítesi de la virtut: (v. 2069) *ans, molt més amant la pompa e uffana, dexà la virtut*.

En els *Sermons* de sant Vicent Ferrer, la caracterització no positiva de la *pompa* és, fins i tot, esperable, emparellada com hi queda amb la vanitat del món –i el Món és un dels tres Enemics per excel·lència: (51, 9) *següiren la vanitat del món e pompa* i (179, 15): *ser sobre tots los altres per pompa e uphana e vanitat*– amb la locució adverbial que s'hi conforma, coherent amb les que tot seguit veurem, en els *Sermons* mateix i referides igualment a *pompa*, la supèrbia –un dels efectes físics que se'ns hi indica és que provoca *unflor*– (53, 8: *inflat*, ple de supèrbia e de pompa), el servei al Mal (109, 5: *Tu que estàs en pompa e ufana, vet que serveix al dimoni* –que té l'interés afegit de conformar una locució adverbial, *estar en pompa*, coherent amb la que tot just acabem d'indicar). De fet, la pompa és gran follia: (222, 21) *primerament dich que supèrbia, pompa e ufana, que és gran follia*.

Tanmateix, no és tan criticada, *pompa*, en *Tirant lo Blanch*⁶⁷: (1451, 5) *y cortines ab tanta riquea y pompa com jamás se sia vista* i (1451, 13) *Finalment, tanta pompa, tan gran triümpfo*.

Però la *pompa*, a més del que ja hem vist que té de pecaminós en aqueixos altres textos coetanis de Roís de Corella, és ben cara de mantenir, i, alhora, dóna pas a una diferenciació entre corones, com veiem en *Borja II*: (45, 54) –*Qui pot soferir aquesta pompa castellana a ses despeses*.

pompa (i variants)	Mostra total CIGCA: 27 casos
~ i ufana (i variants)	5 (18,5%)
~ i vanitat (i variants)	4 (14,8%)
~ i supèrbia (i variants)	3 (11,1%)

3.12. Posada

haver posada: no podia haver posada: Roís de Corella, *Berenguer-Prognes e Filomena*, *Berenguer-Escila*.

Aquesta és una mena de fórmula elocutiva en Roís de Corella; almenys, podem ben dir que la té en estima. També apareix en el v. 6 del *Plant d'amor* del nostre autor, sota la forma d'una altra locució sinònima: *en ram florit no pendré mai posada*⁶⁸. Així, en el mateix *Parlament o colació en casa de Berenguer Mercader*, concorre, en la intervenció de Guillem Ramon de Vilarrasa, quan diu: *Que, si la pèrdua de llur honestat és la pèrdua per hon lo combat de nostres enamorades obres entra, com se farà honestat als altres la tanque, si, per la entrada de hu, de la guarda de tal posada ja serà partida?*⁶⁹. Aquest fragment ens recorda molt, pel to i tema, els versos 3-4 del poema *De-sengany*, del nostre autor: *Amor és tal que, si us obre la porta, / tard s'esdevé que pels altres la tanque*⁷⁰.

⁶⁷ El contrast entre realitat i mimesi en *Tirant*, per exemple, quant a Constantinoble és clar i evident. Cf. Beltran 2006; Martines 2007.

⁶⁸ Traducció a l'espanyol d'aquests versos: “en rama florida no tendré nunca posada” (Martines 1999).

⁶⁹ Cite per la nova edició crítica que està preparant-ne, al si de l'ISIC-IVITRA, Josep-Lluís Martos, editor de referència quant a les proses mitològiques de Roís de Corella.

Traducció a l'espanyol d'aquest fragment: “Que si la pérdida de su honestad es la puerta por donde el combate de nuestras enamoradas obras entra, ¿cómo será que honestad a los otros la cierre, si, por la entrada de uno, de la guardia de tal posada ya será partida?” (Martines 2000).

⁷⁰ Traducció a l'espanyol d'aquests versos: “Amor es tal que, si os abre la puerta, / tarde pasa que por otros la cierre” (Martines 1999).

Es tracta d'una locució no gaire sovintejada en la nostra tradició, i que situa totes les seues ocurrències en el segle XV, a més d'una en el primer terç del XV. Així, la tenim en: *El cavaller i l'alcajota* (un cas: 150, 21), la *Vida de Sancta Caterina de Siena* (un cas: 49, 23), *Tirant lo Blanch* (dos casos: 837, 19; 1027, 25), *Lo Somni* de Gassull (un cas: v. 1752).

posada	Mostra total CIGCA: 253 casos
prendre ~	9 (3,8%)

3.13. Ras

ras: Roís de Corella, *Tragèdia*.

Vegeu les traduccions contemporànies del passatge:

Original <i>Tragèdia de Caldesa</i>	Espanyol <i>Tragedia de Caldesa</i>	Anglès <i>Tragedy of Caldesa</i>	Francès <i>Tragédie de Caldesa</i>	Italià <i>Tragedia de Caldesa</i>	Portuguès <i>A Tragédia de Caldesa</i>
ans, del tot ras de les penses humanes, sia passat com un vent lo meu ésser	sino que, del todo raso de las mentes humanas, se pase como un viento mi ser	Abhorrent to everyone. And let it be completely obliterated from human thought My very being, like the wind that blows through	qu'il soit au contraire effacé des esprits humains, et que mon être ait passé comme coup de vent	sparita per sempre dalle menti umane, sia come vento la vita mia trascorsa	pelo contrário, apagado das mentes humanas, que meu ser passe como um vento.

En el *Diccionari català-valencià-balear* ens indica: *ant. Esborrat, fet desaparèixer; cast. borrado*⁷¹. I cita un vers de l'*Spill* de Roig, coetani de Roís de Corella: *Los teus pecats / rasos damnats / seran delits*. Per a la traducció (filològica) a l'espanyol, vam tenir en compte que en l'emblemàtic *Diccionario de Autoridades* 6:493b, s.v. *raso*, hi ha accepcions que se situen en aquest mateix àmbit semàntic: "eliminar". El *DU* 2:933b, s.v. *raso*, remet a *arrasar* i a *rasar*. És evident, doncs, el lligam semàntic entre l'etimologia llatina RASUS (participi de RADERE), i remet a "erosionar", "raspar".

En aquest cas, Roís de Corella usa aquest terme amb el sentit d'"esborrat, fet desaparèixer" i no en el més predominant en els casos que concorren als corpus, de "teixit llis". El sentit en que és usat per Roís de Corella concorre també en el *Llibre d'Eximilis* (dos casos), també al segle XV, conformant una

⁷¹ 9:148a, s.v. *ras, rasa*, 2a accepció.

locució verbal que sovinteja en aquests casos (*ser + ras + de*): (75, 12) *no-l pòch trobar, mas bé trobà que ere ras d'allí on ere stat scrit lo dit peccat* i (86, 24) *veé que aquell peccat ere ras de lla carte*. I també en el *Memorial del peccador remut* (un cas): (261, 2) *axí Judas és ras del libre de vida*. I en el *Curial e Güelfa*, en què de les quatre ocurrencies, un cas remet a aquesta locució i sentit, en el qual hem de remarcar, pel que veiem, la fixació, precisament, per la “desfixació” i eliminació de la constància (perdurable, escrita) d’alguna cosa, sia del peccat, sia del peccador, i, per tant, conté aquesta locució, al seu si, una gran fe en la importància del que, escrit, hi pot romandre *en la memòria dels hòmens* i, per tant, esborrat –*arrasat*– pot ser fet desaparèixer, eliminat: (259, 19) *e serà ras de la memòria de tots los hòmens*. En el poc literari *Manual de Consells* (1325-1327) 2, concorre el sentit de “cancel·lat”: (405, 4) *tot en tot manaren que fos cancel·lat e ras del libre del mudaçaff*⁷².

En definitiva l’acció que expressa l’origen etimològic *erasare*, “raspar, erosionar”, fa derivar el sentit que expressa el que hem explicat, i també un altre sentit, més físic i literal de ‘rasurat’ i ‘arrasat, és a dir, fet ras’, que trobem en l’*Spill* mateix –obra en la qual, així, concorren els dos sentits–, quan hom remet a qui, per castic, (v. 7949) *fon liguat, orb, enceguat*, ab lo cap ras, que també trobem, en el segle XVI mateix, en *El cavaller i l’alcavota* (156, 33: *en la cambra despullà-s*, e ab lo cap ras, *sens que no s’hi ligà res, mès-sa al lit*) o, abans, (v. 7334) *fer castich d’un orreu cas* –en lo camp ras *deya’s Rovella*.

ras (adj.)	Mostra total CIGCA: 33 casos
------------	------------------------------

3.14. Sort

iniqua sort: Roís de Corella, *Leànder i Hero*.

Vegeu les traduccions contemporànies del passatge:

Original	Espanyol	Anglès	Francès	Italià	Portuguès
<i>La istòria de Leànder y Hero</i>	<i>La historia de Leandro y Hero</i>	<i>The Story of Leander and Hero</i>	<i>L’Histoire de Léandre et Héro</i>	<i>La storia di Ero e Leandro</i>	<i>História de Leandro y Hero</i>
de la iniqua sort me clamava,	de la inícuca suerte me clamaba	complaining about my ill fortune	je protestais contre le sort inique	deploravo la sorte avversa	da iníqua sorte me queixava

⁷² Considerem avinent afegir –segons suggeriment de la revisió cega d’aquest article– que “cancel·lar” (com la variant medieval popular *escancellar*) té també un un origen etimològic molt gràfic: el llatí CANCELLUS, que significa “reixa” i *escancellar* o *cancel·lar* és “traçar un reixat de ratlles sobre un escrit (per anul·lar-lo)”. Així doncs, *ras* i *cancel·lat* remetent a dos procediments diferents d’anul·lació d’un text: l’erosió a través del raspat o del cobriment a través del traçat de ratlles que s’entrecreuen com les d’una reixa.

Es tracta d'una col·locació única en Roís de Corella i única en tota la nostra tradició literària. *Sort* apareix, evidentment, molt sovintejada en tota la nostra tradició, des dels orígens, pràcticament, positivament ponderada i, també, negativament. Però tal i com apareix en Roís de Corella, és, com diem, un cas únic, i és una altra bona mostra de la manera com, amb elements sovintejats i habituals, fàcilment reconeixibles, el nostre autor recrea sentits, aporta matisos que, sense fer-lo aliè als receptors, els remarca la distinció del que crea. Que connote negativament la *sort*, la fortuna, en definitiva, no és incoherent en Roís de Corella, i més encara en aquesta obra seua. La *sort*, la fortuna, el que és aleatori, no és, en absolut, recomanable, és contrari a la prudència, a la mesura, a la regla, al que és regulat i es pot preveure, no esmunyedís ni mutable. Per això, perquè és enemiga, la *sort*, que sovint esdevé *dissort*, és qualificada com a *iniqua*, com a categoria (cultisme) del que és malvat. De fet, *mala sort* (52, 13) i *malvada sort* (81, 7) és el que ens apareix en March, i en *Spill*, i en tantes altres ocurrències; i ben pocs casos de “*bona / vera sort*” (*vera sort*, en *Spill* v. 1262).

sort (i variants)	Mostra total CIGCA: 203 casos
mala ~ (i variants)	34 (16,7%)
bona/vera ~ (i variants)	20 (9,9%)
Total	54 (26,6%)

3.15. Vida

3.15.1. Aspra vida: Roís de Corella, Céfalo i Proca

És significatiu que aquesta col·locació concórrega en Roís de Corella en aquesta obra, en què, precisament, aquesta puga ser la millor forma de descriure la penalitat patida per la protagonista, alhora que va saber-ne superar les dificultats per fer saber qui corresponia de qui li havia causat tanta feïllonia. Més significatiu és que, així com trobem altres col·locacions, locucions i estructures seqüencials corellianes en obres i autors coetanis i anteriors, en aquest cas, les escasses vegades que és usada, concorre en la *Doctrina pueril* lul·liana (tres casos: 231, 13; 239, 6 i 245, 10) i sempre en referència a “la vida allunyada dels delits”, com ens indica, per exemple, el segon dels casos indicats, de (239, 6) *los hòmens qui fan aspra vida e contemplen Déu*. En sentit molt semblant és present la col·locació en els *Sermons* vicentins: (199, 5) *e fahien aspra vida. E vet per què diu David*. En els *Eximplis per ABC*, trobem dos casos d'aquesta col·locació, referits, l'un a dos frares que no podien avenir-se als rigors poc delitosos de la seua regla (128, 2139: *en què no porien*

sofferir ten aspre vida. E Així questigà los dos ffreres), i, l'altre, per contrast ens mostra la (293, 1) *santa e aspre vida de Sent Germà*.

Un ple coetani de Roís de Corella i veí seu, Joanot Martorell, en el *Tirant lo Blanch*, ens mostra un únic cas de la col·locació i amb un sentit que no s'allunya de l'abnegació ascètica exigible a qui vol negar el món i lliurar-se al Bé: (91, 7) *per los molts diez com per la aspra vida que per lonch temps hé sostengut*. En Roís de Corella, però, hi ha la novetat de referir-se a l'abnegació d'una dona, que ha patit, i molt, per la rauxa d'un home. Una dona que és virtuosa, fins i tot en el patiment dels efectes de qui porta una vida que no és gens regida ni per la benaurança ni per la virtut.

3.15.2. Benaventurada vida: Roís de Corella, Leandre, Jason e Medea

Benaurança i virtut, associades a *vida*, tot porta cap a la connotació moralitzadora continguda en aquesta producció i associada a la idea de prudència i mesura. I concorre en un ple coetani de Roís de Corella, Joanot Martorell (quatre casos: 98, 3; 127, 25; 1023, 11 i 1435, 17). Ens permetem remarcar el darrer cas: (1435, 17) *Als prudents qui viuen en benaventurada vida s'esguarda...* tot de bonesa. En la *Vida* de sant Vicent Ferrer, n'hi ha dos casos més (113, 18; 118, 25).

3.15.3. Virtuosa vida: Roís de Corella, en Leandre, Céfalo y Proca, Jason e Medea

De fet, en relació a la vida que s'havia de portar avant, i coherent segons la connotació moralitzadora de Roís de Corella, trobem en aquest autor una col·locació tan significativa com, alhora, escassa en el conjunt de la seua obra i en el conjunt de les només vuit ocurrences que en fan fermaça, totes en el segle XV (i una encara en el XVI, per tant, nou en total); no cap abans. I aquesta escassa provisió de testimonis de la col·locació *virtuosa vida* ens pot fer pensar que potser les preteses lliçons moralitzants dels nostres clàssics no ho siguen tant, o que, millor, no siguen tan unívocament promocionadores de la vida de virtuts. Sí, almenys, siguen més adeptes a transmetre aqueix missatge a través dels jocs de passió, dolor, amor, franc arbitre... No concorre, per exemple, en March.

Així, *virtuosa vida* concorre en el *Tractat de confessió* (un cas: 112, 6, *ni-s acost a virtuosa vida posant-hi tot empatxament*), en la *Vida de Santa Caterina de Siena*, de Miquel Peres (dos casos: un, 39, 11, *lo perfet estament de la sua virtuosa vida*; i l'altre associant a virtuosa santa, 2, 2, *haver fet elecció de sancta y virtuosa vida imitant la vostra*). I encara en la *Vida de*

Sant Vicent (a començaments del XVI), s'intensifica també amb l'addició de *santa* (89, 5) i, en un altre cas, de les úniques dues ocurrències, s'intensifica amb l'addició d'*honest*: (89, 5) *honest* y virtuosa vida. En *Tirant lo Blanch* n'hi ha quatre ocurrències, tres de les quals ens reporten el mateix sentit (86, 4; 1151, 16; 1539), les connotacions de les quals poden veure's molt bé en aquest darrer exemple, intensificat per l'addició de *bona*: *per la bona e virtuosa vida són col·locats en la glòria*. Ara bé, en la novel·la del cavaller Blanch hi ha un cas més interessant en què hi ha la crítica de la hipocresia inherent al fet que (1252, 5) *puix sou bon cristià, que ab virtuosa vida vullau comprar virtuosa mort*. I s'hi associa a la *virtuosa vida* la idea antitètica de la *virtuosa mort*, la que porta a la gloriosa vida... després d'una virtuosa vida que es manifesta amb *virtuoses obres*.

vida (i variants)	Mostra total CIGCA: 3127 casos
virtuosa ~ (i variants)	44 (1,4%)
benaventurada ~ (i variants)	9 (0,3%)
Total	53 (1,7%)

4. CONCLUSIONS

En definitiva, a partir de l'anàlisi detallada i de base interdisciplinària –vegeu els epígrafs 1 i 2– de la mostra d'exemples oferida en aquest treball –vegeu l'epígraf 3–, constatem determinades influències –vegeu, per exemple, l'anàlisi quant a *amor*– que Roís de Corella exercia sobre altres clàssics indiscutibles de casa nostra, i, alhora, que es tractava, en general, d'una cultura molt activa i interrelacionada; que aqueixos autors, el nostre inclòs, compartien un mateix genoma cultural que els feia fàcil assumir, manllevar i fins i tot empeltar passatges d'altri en les obres pròpies sense que això significués cap disfunció en l'obra que rebia aqueix cabal, el qual hi era incorporat coherentment.

Roís de Corella manifesta moltes coincidències amb altres grans i nombrosos autors i obres de la literatura catalana medieval i del Renaixement, quant a les locucions, col·locacions i estructures seqüencials que fa servir. Aqueixes coincidències es donen respecte a obres i autors que tenen una marcada voluntat d'estil, i amb altres la clau del llenguatge literari dels quals no s'hi fonamenta tant. Ens sembla remarcable –vegeu, per exemple, l'anàlisi de *desaltar*– que en el llenguatge literari de Roís de Corella s'establisquen coincidències lèxiques i, alhora, semàntiques amb obres que no destaquen per una expressió complexa ni basada en la profusió de lemes poc sovintejats en la

llengua comuna d'aleshores, sinó per la importància que hi pren el contingut i els sentiments que s'hi expressen –com ara, especialment, en March, o en la novel·la de Martorell. Som del parer que això ens pot servir per corroborar, per una banda, la cohesió i coherència de la llengua catalana a la València de la segona part del segle XV, i, per una altra, que les claus del cabal literari de Roís de Corella no rau en l'“elació” del seu lèxic, com sí, i molt especialment, en la seua mestria estilística i, per tant, morfosintàctica, i en la calibrada expressió –precisa denotativament i connotativa– dels sentiments, ben esbrinats amb el perfilador ús de les locucions, les col·locacions i les estructures seqüencials.

I no només es constata això quant a la València del segle XV, sinó també –vegeu, per exemple, l'anàlisi quant a *esma*, *esme*– quant a altres autors clàssics de la corona d'Aragó de diversa tipologia textual i de diferents orígens geolèctals. Això és ben indicador de la solidesa i coherència de la llengua catalana de llavors, no aliena a la diversitat i, alhora, no percebadora de la diversitat com a problema. A més, comprovem que, si atenem amb qui i amb quines obres coincideix Roís de Corella, corroborarem que el seu llenguatge literari no es caracteritza, precisament –i contràriament al que podria pensar-se si hom es deixa enlluernar per la seua mestria estilística–, per un lèxic excessivament arcaïtzant, cultista, estrany i aliè, desconegut per a la majoria dels seus receptors. De fet, Roís de Corella –vegeu, per exemple, l'anàlisi de *ras*– manifesta coincidències amb altres autors clàssics nostrats quant a lèxic i col·locacions, locucions i estructures fetes servir en sentits no predominants llavors, però amb elements que no divergeixen del que podria ser considerat habitual llavors. Roís de Corella, com hem vist que també passa, quant als exemples analitzats, en March, Martorell, *Curial*, Metge, Eiximenis, Desclot, Llull, o encara abans, en el XIII, i encara en altres coetanis del XV, fa servir unes mateixes locucions, col·locacions i estructures, tot i que amb usos o sentits menys freqüents del que era comú. Podem deduir que en aquests autors i més encara en Roís de Corella, precisament, segons el cabal de processament del CIMTAC, per la intensitat i nombre en què ho fa –tenint en compte que la seua obra profana i original seua no és gaire extensa comparada amb Martorell, Eiximenis, etc.–, es tracta d'una estratègia d'autor a fi de no diferenciar-se ni allunyar-se excessivament del que era fàcilment reconeixible pels seus receptors potencials i, alhora, produir l'efecte precís cercat i gaudi estètic. De fet, no és gaire diferent, en essència, del que trobem i hem observat quant a March o Martorell, per exemple. En aquests cunyats mal avinguts, així com en Roís de Corella, els lemes que concorren en les seues obres no són gaire diferents dels habituals en altres obres i autors. Ho podem ben observar en els processaments integrats que en fa el CIMTAC. La clau de la seua distinció literària rau en el sentit, la trama, el concepte de les seues obres, en l'estil i

els jocs semàntics que fan amb un lèxic no gaire estrany. Ens permetem ara remarcar, per exemple, el cas de *iniqua sort* –vegeu *sort*. *Sort* apareix molt sovintejada pertot arreu de la nostra tradició literària, però, tal com apareix en Roís de Corella, *iniqua sort* és un cas únic. El nostre autor recrea sentits i expressa amb precisió la connotació que vol atribuir-hi.

Les col·locacions, les locucions i les estructures seqüencials permeten a Roís de Corella afinar i calibrar molt més que en altres autors quant a l'atribució dels sentiments, veritable moll de l'os del seu quefer literari, matisar-los, destriar-los –vegeu, per exemple, les anàlisis d'*amor*, *arbitre*, *arbitri*, *atard* o *càrcer*, *carçre*–, transmetre'ns amb precisió la modalització i la connotació de cada acció i sentiment –vegeu, per exemple, les anàlisis de *coldre*, *cuïta*, *cuïtats*, *cuïtar* o *vida*–, perquè no són *fictes*, no són “ficticis”, sinó versemblants. Si ja ha estat dit que Roís de Corella pinta amb les paraules, bé podríem dir que les locucions, les col·locacions i les estructures seqüencials són els seus pinzells.

5. BIBLIOGRAFIA CITADA

- Alcover, Antoni M.; Moll, Francesc de B. (1930-1962), *Diccionari català-valencià-balear (DCVB)*, Palma de Mallorca, Moll - Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. Edició electrònica: <http://dcvb.iecat.net/> [consulta: 30/07/2014].
- Antolí, Jordi (2012), *Selected bibliography on Joan Roís de Corella*, en Cortijo Ocaña, Antonio; Martines, Vicent (eds.), *Multilingual Joan Roís de Corella. The Relevance of a Fifteenth-Century classic of the Crown of Aragon / Joan Roís de Corella Multilingüe. La importància d'un clàssic de la Corona d'Aragó del segle XV*, Santa Barbara, University of California at Santa Barbara - Publications of eHumanista, pp. 20-35.
- Archer, Robert (trad.) (2006), *Ausiàs March: verse translation of thirty poems*, Londres, Tamesis Books.
- Badia, Lola; Faggini, Giorgio (trads.) (2004), *Il sogno*, Alessandria, Edizioni dell'Orso.
- Badia, Lola; Torró, Jaume (eds.) (2011), *Curial e Güelfa*, Barcelona, Quaderns Crema.
- Barberà, Jean-Marie (trad.) (2007), *Curial e Guelfe*, Tolosa de Llenguadoc, Anacharsis.
- Barnett, David (2011), *The book of Fortune and Prudence*, Londres, Tamesis Books.
- Beltran, Rafael (2006), *Joanot Martorell, “Tirant lo Blanc”*, Madrid, Síntesis. *Biblioteca Digital Multilingüe de la Mediterrània*. http://www.ivitra.ua.es/new_autors.php [consulta: 30/07/2014].

- Butinyà, Júlia (ed.) (2007), *Lo Somni / El Sueño*, Madrid, Atenea.
- Calvo, Cesáreo (2014), *Estudi contrastiu del lèxic de la traducció italiana del Tirant lo Blanc (1538)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- Calvo, Cesáreo; Giordano, Anna (trads.) (2014), *Curial e Güelfa*, Roma, Aracne.
- Carbonell, Jordi (2014), *Els elements plàstics i decoratius en l'obra de Joan Roís de Corella*, en Ferrando, Antoni (ed.), *L'obra de Joan Roís de Corella / The work of Joan Roís de Corella*, Santa Barbara, University of California - Publications of eHumanista, pp. 79-90.
- Cátedra, Pedro M. (2002), *Enrique de Villena*, en Alvar, Carlos; Lucía Megías, José Manuel (eds.), *Diccionario filológico de literatura medieval española. Textos y transmisión*, Madrid, Castalia.
- Cátedra, Pedro M. (ed.) (1994-2001), *Enrique de Villena. Obras completas*, Madrid, Turner, pp. 371-379.
- Chiner, Jaume (1993), *El viure novel·lesc. Biografia de Joanot Martorell, amb un fragment manuscrit del Tirant lo Blanch*, Alcoi, Marfil.
- Corpus Informatitzat del Català Antic (CICA)* <http://beta.cica.cat/index.php> [consulta: 29/07/2014].
- Cifuentes, José-Luis; Rodríguez-Rosique, Susana (eds.) (2011), *Spanish word formation and lexical creation*, Amsterdam - Philadelphia, John Benjamins.
- Conca, Maria; Guia, Josep (2014), *La fraseologia. Principis, mètode i aplicacions*, Alzira, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana - Bromera.
- Corpas Pastor, Gloria (ed.) (2000), *Las lenguas de Europa: estudios de fraseología y traducción*, Granada, Comares.
- Cortijo, Antonio; Martines, Vicent (trads.) (2013), *The book of Fortune and Prudence*, Amsterdam - Philadelphia, John Benjamins.
- Cortijo, Antonio; Lagresa, Elisabeth (eds.) (2013), *The Dream of Bernat Metge / Del Somni d'en Bernat Metge*, Amsterdam - Philadelphia, John Benjamins.
- Cortijo, Antonio; Martines, Vicent (eds.) (2012), *Multilingual Joan Roís de Corella. The relevance of a Fifteenth-Century Classic of the Crown of Aragon / Joan Roís de Corella Multilingüe. La importància d'un clàssic de la Corona d'Aragó del segle XV*, Santa Barbara, University of California - Publications of eHumanista.
- Cortijo, Antonio; Martines, Vicent (eds.) (2013), *Armes i lletres en el segle XV en la Corona d'Aragó: els casos dels cavallers Ausiàs March, Joanot Martorell i Bernat Sorell*, "eHumanista/IVITRA" 4, pp. 149-221.
- Cortijo, Antonio; Martos, Josep-Lluís (eds.) [en premsa], *Story of Leander and Hero, by Joan Roís de Corella. A key of the Renaissance. A Multilingual edition of a classic from the Crown of Aragon*, Amsterdam - Philadelphia, John Benjamins.

- Coromines, Joan (1995), *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes - La Caixa.
- Costa, Marie-Noëlle (trad.) (2004), *Spill / Miroir*, Montpellier, Éditions de la Tour Gile.
- Costa, Ricardo da (trad.) (2011), *Curial e Güelfa*, Santa Barbara, University of California - Publications of eHumanista.
- Dobrovl'skij, Dimitrij (1990 [1992]), *Phraseological Treasures in the Process of Translation*, en Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara; Thelen, Marcel (eds.), *Translation and Meaning, 2: Proceedings of the Lodz Session of the 1990 Maastricht-Lodz Duo Colloquium on Translation and Meaning*, Maastricht, Euroterm, pp. 35-42.
- Espadaler, Anton M. (2011), *Notes sobre els dos orientes del Tirant lo Blanch*, en Bellveser, Ricardo (ed.), *La novel·la de Joanot Martorell i l'Europa del segle XV*, vol. II, València, Institució Alfons el Magnànim, pp. 673-692.
- Ferrando, Antoni (ed.) (2007), *Curial e Güelfa*, Toulouse, Anacharchis.
- Ferrando, Antoni (2011), *Curial i Tirant, cara a cara*, en Bellveser, Ricardo (ed.), *La novel·la de Joanot Martorell i l'Europa del segle XV*, vol. II, València, Institució Alfons el Magnànim, pp. 415-450.
- Ferrando, Antoni (ed.) (2012), *Estudis lingüístics i culturals sobre Curial e Güelfa. Novel·la cavalleresca anònima del segle XV en llengua catalana / Linguistic and Cultural Studies on Curial e Güelfa, a 15th Century Anonymous Chivalric Romance in Catalan*, 2 vols., Amsterdam - Philadelphia, John Benjamins.
- Ferrando, Antoni (ed.) (2013a), *Les relacions literàries de Joan Roís de Corella*, "Afers" 76, pp. 635-660.
- Ferrando, Antoni (2013b), *Joan Roís de Corella: context, obra i transmissió. Noves aportacions*, "Afers" 76, pp. I-IV.
- Ferrando, Antoni (2014), *L'obra de Joan Roís de Corella / The work of Joan Roís de Corella*, Santa Barbara, University of California - Publications of eHumanista.
- Firth, John R. (1957), *Modes of Meaning*, en *Papers in Linguistics 1934-1951*, Londres, Oxford University Press, pp. 190-215.
- Furió, Antoni (2013), "Car la retòrica més se pertany a notaris que a cavallers". *Scriptura, orgull de classe i autoria del Tirant*, "eHumanista/IVITRA" 4, pp. 150-164.
- Fuster Ortuño, M. Àngels (2010), *L'aplicació de les noves tecnologies a l'edició i traducció de textos: Curial e Güelfa*, en De Benedetto, Nancy; Ravasini, Ines (eds.), *Da Papa Borgia a Borgia Papa. Letteratura, lingua e traduzione a Valencia*, Lecce, Pensa MultiMedia Editrice, pp. 245-264.

- Garcia Oliver, Ferran (2013), *Joanot i Ausias*, “eHumanista/IVITRA” 4, pp. 201-221.
- Ginebra, Jordi (2005), *Fraseologia, lingüística de corpus i ensenyament de la gramàtica*, “Articles” 36, pp. 12-19.
- Guàrdia, J.M. (trad.) (1889), *Le Songe de Bernat Metge, auteur catalan du XIVe siècle*, París, Alphones Lemerre.
- Hauf, Albert (1983), *El lèxic d’Ausiàs March. Primer assaig de valoració i llista provisional de mots i freqüències*, en *Miscel·lània Pere Bohigas*, vol. III, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, pp. 121-144.
- Le Fur, Dominique (2007), *Dictionnaire des combinaisons de mots*, París, Le Robert.
- Martines, Josep (2009), *L’expressió de l’abstracció i l’estudi de les traduccions. Les poesies d’Ausiàs Marc i la traducció espanyola de Baltasar de Romaní*, “Estudis Romànics” 31, pp. 105-139.
- Martines, Josep (ed.) (2012), *Aspectes de diacronia de la llengua catalana (en el context romànic)*, “eHumanista/IVITRA” 2.
- Martines, Josep (ed.) (2013), *Sintaxi de l’Edat Moderna*, “Caplletra. Revista Internacional de Filologia” 54.
- Martines, Josep; Pérez-Saldanya, Manel (eds.) (2012), *Sintaxi històrica*, “Caplletra. Revista Internacional de Filologia” 38.
- Martines, Vicent (1997), *El Tirant poliglota. Anàlisi del Tirant lo Blanch a partir de les seues traduccions al espanyol, italià i francès dels segles XVI-XVIII*, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat - Curial Edicions Catalanes.
- Martines, Vicent (1999), “*Sin adobo se podrán bien servir*”. Traducción y filología: traducción al español de la lírica de Joan Roís de Corella, “Revista de Filología Románica” 16, pp. 213-264.
- Martines, Vicent (trad.) (2000), Joan Roís de Corella, *Prosa Profana*, Madrid, Gredos.
- Martines, Vicent (2006a), *Acaraments i contrastos literaris. Filologia i traducció per entendre Ausiàs March*, “Il Confronto Letterario” 46, pp. 235-267.
- Martines, Vicent (2006b), *Materials per a l’anàlisi multilingüe i contrastiva de locucions, col·locacions i fraseologia. Un escandall quant a Ausiàs March i Tirant lo Blanch*, “Caplletra. Revista Internacional de Filologia” 40, pp. 153-191.
- Martines, Vicent (2007), *Ut pictura poiesis: text i imatge, mimesi i realitat quant a Tirant lo Blanch*, “Caplletra. Revista Internacional de Filologia” 43, pp. 213-242.
- Martines, Vicent (ed.) (2009), *Ausiàs March, poeta universal: 8 poemes d’Ausiàs March traduïts a 25 llengües / Ausiàs March: a Universal Poet*.

8 Poems Translated into 25 Languages, València, Institució Alfons el Magnànim.

- Martines, Vicent (ed.) (2011), *Tirant lo Blanch poliglota. 1500-2011: cinc-cents anys de traduccions i estudis*, Gandia, Ajuntament - IMAB.
- Martines, Vicent (2013), *Pintar amb paraules els amors de Leànder i Hero*, "Afers" 76, pp. 230-247.
- Martines, Vicent; Justiniano, Maria (eds.) (2009), Francesc Eiximenis, *El gobierno de lo público en el Duodécimo del Cristiano*, pròleg d'Albert Hauf, Madrid, Atenea,
- Martines, Vicent; Sánchez, Elena (2014), *L'ISIC-IVITRA i el metacorpus CIMTAC. Noves aportacions a la lingüística de corpus*, "Estudis Romànics" 36, pp. 423-436.
- Massanell, M.; Torruella, J. (2013), *Denominacions del crepuscle en llengua catalana*, "Caplletra. Revista Internacional de Filologia" 54, pp. 51-103.
- Peirats Navarro, Anna Isabel (trad.) (2010), Jaume Roig, *El espejo*, Madrid, Atenea.
- Pérez Saldanya, Manuel; Martines, Josep (eds.) (2009), *Per una gramàtica del català antic*, Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.
- Riquer, Martí de (ed.) (1974), *Tirante el Blanco [Valladolid, Diego de Gumiel, 1511]*, Madrid, Espasa-Calpe, 1974.
- Rodrigo Lizondo, Mateu (2012), *Recensió d'Agustín Rubio Vela, Joanot Martorell y el condado de Dénia. Una clave en el Tirant*, "Estudis Romànics" 34, pp. 632-637.
- Rodrigo Lizondo, Mateu (2013), *L'orgull del cavaller. L'ascensió del llinatge Sorell (València, segles XIV-XVII)*, "eHumanista/IVITRA" 4, pp. 165-200.
- Rubio Vela, Agustín (2010), *Joanot Martorell y el condado de Dénia. Una clave en el Tirant*, València, l'autor.
- Rubio Vela, Agustín (2013a), *El condado de Dénia en tiempos del Tirant. A vueltas con la identidad de Joanot Martorell*, "eHumanista" 23, pp. 557-604.
- Rubio Vela, Agustín (2013b), *El context històric de Joan Roís de Corella. Tríptic documental sobre el seu entorn*, "Afers" 76, pp. 153-175.
- Ruiz Gurillo, Leonor (1998), *La fraseología del español coloquial*, Barcelona, Ariel.
- Sánchez López, Elena (2010), *Lingüística de corpus i clàssics literaris: el repte d'etiquetar la llengua antiga*, en De Benedetto, Nancy; Ravasini, Ines (eds.), *Da Papa Borgia a Borgia Papa. Letteratura, lingua e traduzione a Valencia*, Lecce, Pensa MultiMedia Editrice, pp. 265-274.

- Sánchez López, Elena (2013), *Estudi de la llengua d'Ausiàs March a través de les col·locacions. Una aproximació semiautomàtica*, Boston - Berlín, De Gruyter.
- Sánchez López, Elena; Fuster Ortuño, Maria Àngels (2012), *La fraseologia vista des d'una doble perspectiva: sincrònica i diacrònica*; "eHumanista/IVITRA" 2, pp. 185-201.
- Sánchez López, Elena; Fuster Ortuño, Maria Àngels (2014), *Estudi de les unitats fraseològiques de la tercera esfera des d'una perspectiva diacrònica*; "Caplletra. Revista internacional de filologia" 56, pp. 243-267.
- Sinclair, John (1991), *Corpus, Concordance, Collocation*, Oxford, Oxford University Press.
- Soler, Abel (2012), *Sobre el lloc on Joanot Martorell escrigué el Tirant lo Blanc (1460-1464): Barcelona, Dénia o València*; "eHumanista" 22, pp. 598-622.
- Soler, Abel (2014), *El corsari Jaume de Vilaragut i la donzella Carmesina. El cavaller que inspirà el Tirant lo Blanc*, València, Edicions Alfons el Magnànim.
- Torró, Jaume (2011), *Els darrers anys de Joanot Martorell o en defensa del Tirant, la novel·la cavalleresca i la cort*, en Bellveser, Ricardo (ed.), *La novel·la de Joanot Martorell i l'Europa del segle XV*, València, Institució Alfons el Magnànim, vol. II, pp. 573-599.
- Torró, Jaume (2012), *Només hi ha un Joan Martorell documentat amb el nom de Joanot. (Resposta i correcció a Agustín Rubio Vela amb unes notes sobre Manuel de Rajadell)*; "Tirant" 15, pp. 19-32.
- Vernier, Richard (trad.) (2002), *The Dream of Bernat Metge*, Burlington, Ashgate.
- Wheeler, Max (trad.) (2011), *Curial and Guelfa*, Amsterdam - Philadelphia, John Benjamins.
- Wittlin, Curt (1991), *Repertori d'expressions multinomials i de grups de sinònims en traduccions catalanes antigues*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- Wittlin, Curt (1995), *De la traducció literal a la creació literària: estudis filològics i literaris sobre textos catalans i valencians*, València, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana - Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Wynne, Martin (ed.) (2005), *Developing Linguistic Corpora: a Guide to Good Practice*, Oxford, Oxbow Books.
- Ysern, Josep-A. (ed.) (2010), *Vicent Ferrer, Diez sermones*, Madrid, Atenea.

Fecha de recepción del artículo: agosto 2014
 Fecha de aceptación y versión final: mayo 2015